

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

Дипломна робота
на здобуття першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
на тему:

**«Методика роботи з історичними картами
на уроках історії України в 10–11 класах»**

студентки IV курсу, групи СОІ-41
спеціальності 014.03 Середня освіта
(Історія)

Бодлак Анни Ярославівни

Керівник:

Паска Богдан Валерійович

кандидат історичних наук,

ст. викладач

Рецензент:

Галицька-Дідух Тамара

Вячеславівна

кандидат історичних наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти роботи з історичними картами.....	7
1.1 Роль і значення історичних карт у вивченні історії України.....	7
1.2 Методи і прийоми аналізу та інтерпретації історичних карт.....	15
РОЗДІЛ 2 Можливості використання онлайн-ресурсів для роботи з історичними картами.....	24
2.1 Огляд онлайн-ресурсів з історичними картами для використання на уроках історії: переваги та недоліки.....	24
2.2. Приклади використання онлайн-ресурсів на уроках історії.....	36
РОЗДІЛ 3 - Розробка вправ та завдань з використанням історичних карт на уроках історії України в 10–11.....	41
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53
ДОДАТКИ.....	56

ВСТУП

Актуальність роботи. Уміння вчителя організувати роботу з історичними картами на уроках історії України неможливо переоцінити в сучасному світі, де швидкість розвитку технологій і глобалізація змінюють картину світу в історичній перспективі. Використання історичних карт на уроках історії може значно покращити розуміння учнями складних історичних процесів, культурних взаємодій та територіальних змін. Особливо важливим є використання історичних карт, які дозволяють учням легко зорієнтуватися в географічних, політичних та соціокультурних процесах минулого, а також зрозуміти, як вони впливають на сучасний світ.

Застосування історичних карт на уроках історії дає змогу збагатити знання учнів, зробити навчальний процес більш цікавим та зрозумілим, а також забезпечити їх розвиток у напрямку формування просторової компетентності. Крім того, використання історичних карт сприяє розвитку критичного мислення та аналітичних навичок учнів, оскільки вони допомагають розуміти та аналізувати інформацію, представлену на карті.

У сучасних умовах, коли змінюється політична карта світу, важливо дати учням можливість ознайомитися з історією цих змін, зокрема в контексті історії України. Застосування історичних карт на уроках історії України дозволяє вчасно та належним чином ознайомлювати учнів з географічними змінами, що сталися на території України та в її сусідніх країнах протягом історичного періоду.

Об'єктом дослідження є формування просторової компетентності учнів на уроках історії в 10–11 класах.

Предметом дослідження є особливості використання історичних карт на уроках історії в старшій школі, розуміння географічних аспектів історичних подій, розвиток вмінь і навичок учнів у використанні історичних карт як важливого засобу вивчення історії України.

Метою дослідження є комплексний аналіз та розробка методики роботи з історичними картами на уроках історії України в 10-11 класах з метою

підвищення якості освіти, забезпечення студентів необхідними знаннями та навичками для розуміння історичних процесів та подій в Україні та світі.

Визначена мета дослідження зумовила постановку та розв'язання наступних завдань:

- Вивчення теоретичних аспектів роботи з історичними картами на уроках історії України в 10–11 класах: аналіз підходів до використання історичних карт в навчальному процесі, огляд методичної літератури з даної проблематики, визначення поняття "історична карта" та її особливостей.

- Вивчення питань використання інтерактивних технологій при роботі з історичними картами на уроках історії України в 10–11 класах: аналіз можливостей використання сучасних інтерактивних технологій, таких як комп'ютерні програми, електронні дошки, веб-сервіси, для покращення ефективності використання історичних карт, дослідження досвіду використання інтерактивних технологій на уроках історії України.

- Розробка вправ та завдань з використанням історичних карт на уроках історії України в 10–11 класах: розробка різноманітних вправ та завдань з використанням історичних карт для різних тем і періодів історії України, адаптація вправ та завдань до різних рівнів складності та потреб учнів, розробка методик перевірки знань за допомогою історичних карт.

Методи та методологія дослідження. В даній курсовій роботі, виступає Основним методом дослідження було аналіз наукової літератури та дидактичних матеріалів, що стосуються використання історичних карт на уроках історії. Було проведено систематизацію та узагальнення наявних підходів та методик, а також визначено їхні переваги та недоліки. Одним із ключових етапів дослідження було вивчення педагогічної літератури та наукових публікацій, що дозволило ознайомитись зі сучасними підходами та методиками роботи з історичними картами на уроках історії. Особливу увагу було приділено роботі з онлайн ресурсами та програмними засобами, що дозволяють створювати інтерактивні історичні карти.

Загальний методологічний підхід полягав у поєднанні теоретичного аналізу з практичною реалізацією методів роботи з історичними картами на уроках історії. Він передбачав використання інтерактивних технологій та різноманітних методів активізації пізнавальної діяльності учнів. Особлива увага приділялась використанню картографічних матеріалів в навчальному процесі, що сприяє збільшенню мотивації учнів до вивчення історії та формуванню позитивного ставлення до навчання.

Науково-теоретична база дослідження. При написанні даної роботи, використовувалися різнопланові джерела, які допомогли здійснити аналіз та зробити висновки щодо теми "Методика роботи з історичними картами на уроках історії України в 10–11 класах". Серед джерел вартувало б виділити нормативні документи з освіти, зокрема стандарти загальної середньої освіти та програми з історії для 10–11 класів, які містять вимоги до вивчення історичних карт; наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів, присвячені методиці використання історичних карт на уроках історії; інтернет-ресурси з історичними картами, які дозволяють знайти потрібну інформацію та матеріали для використання на уроках історії; методичні посібники для вчителів з питань використання історичних карт на уроках історії, які містять поради та рекомендації щодо роботи з цими матеріалами.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вона досліджує методику використання історичних карт на уроках історії України в 10–11 класах з урахуванням сучасних онлайн-ресурсів та інтерактивних технологій. Раніше проведені дослідження більшою мірою зосереджувалися на розгляді історичних карт як джерела інформації для вивчення історії, але не на їхньому використанні на уроках. Крім того, у даній роботі пропонуються нові підходи до використання історичних карт, що дозволяють зробити уроки історії більш цікавими та ефективними для учнів. Дана робота вперше пропонує комплексний підхід до використання історичних карт на уроках історії в 10–11 класах. Були досліджені основні методи та прийоми роботи з історичними картами, включаючи застосування інтерактивних технологій та ресурсів Інтернету.

Окрім того, в роботі було виявлено, що використання історичних карт на уроках історії сприяє не лише підвищенню історичної грамотності учнів, але і розвитку їх критичного мислення та уміння аналізувати інформацію. Такий комплексний підхід до використання історичних карт може бути корисним для вчителів історії, які бажають покращити якість своєї роботи та підвищити ефективність навчання учнів.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що розроблені методичні рекомендації можуть бути використані вчителями історії при підготовці та проведенні уроків з використанням історичних карт. Подальша розробка методики роботи з історичними картами на уроках історії в 10–11 класах дозволить підвищити ефективність навчального процесу та покращити якість знань учнів. Визначення перспективних інтерактивних технологій можна використовувати при конкретній практичній роботі з історичними картами на уроках історії.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ З ІСТОРИЧНИМИ КАРТАМИ

1.1 Роль і значення історичних карт у вивченні історії України

В умовах трансформації вітчизняної історичної шкільної освіти одним з невідкладних завдань методики навчання історії стає впровадження особистісно-орієнтованого підходу в поєднанні з оволодінням школярами системою компетентностей. Набуття учнями предметних компетентностей в процесі вивчення історії безпосередньо залежить від зміни методів та прийомів навчання, дослідження перспективних напрямків методичної науки. Одним із таких напрямків є робота над комплексом проблем, пов'язаних з застосуванням наочності та методики її використання на уроках історії.

Робота з історичними картами є важливою складовою навчання історії, оскільки дозволяє учням краще зрозуміти географічну та територіальну структуру минулих подій. Для ефективного використання історичних карт на уроках історії необхідно враховувати наступні теоретичні аспекти:

1. Вибір карт. Для використання на уроках історії слід використовувати картографічні матеріали, які найкраще відображають історичний період, який вивчається на уроці. Наприклад, для вивчення давньогрецької культури можна використовувати карту Давньої Греції з позначенням міст, що були важливими в той час.

2. Розуміння картографічних символів. Учні повинні знати, як правильно інтерпретувати картографічні символи, щоб зрозуміти карту. Наприклад, позначення доріг, річок, міст, гір, меж держав тощо.

3. Аналіз карт. При роботі з історичними картами важливо вміти аналізувати інформацію, яку вони містять. Наприклад, учні можуть порівняти кількість міст на картах різних історичних періодів, щоб зрозуміти, як змінювалася густина населення.

4. Контекстуалізація карт. Карти повинні бути вписані в контекст історичного періоду, що вивчається на уроці. Наприклад, карта Європи XVIII століття повинна бути пов'язана з історичним контекстом того часу, зокрема з політичними та культурними процесами того часу.

5. Використання різних видів карт. Історичні карти можуть бути представлені в різних форматах та масштабах, тому важливо використовувати різні види карт для досягнення різних цілей [9].

Наприклад, у статті Третьякової О.В. "Картографічні вміння як складник просторової компетентності" розглядається важливість розвитку картографічних вмінь у процесі навчання історії. Вона висвітлює перехід від предмето- до дитиноцентризму, де акцент з переміщується з простого запам'ятовування фактів на розуміння принципів і цінностей. Автор статті зазначає, що компетентнісний підхід, який визначений у проекті «Нова українська школа: основи стандарту освіти», сприяє формуванню компетентностей учнів і підготовці їх до розв'язання життєвих завдань. Карта виступає як засіб формування просторових уявлень, розвитку історико-географічних знань та умінь, а також сприяє розумінню і аналізу історичних подій та взаємозв'язків.

Стаття О. Третьякової підкреслює необхідність включення картографічних засобів навчання в процес сприйняття навчального матеріалу. Автор наголошує на важливості використання картографічних засобів як носіїв знань, а не просто для ілюстрації викладу. Зміст статті демонструє, що розвиток картографічних вмінь сприяє формуванню просторової компетентності учнів. Вона наголошує на необхідності починати формування картографічних умінь зі шкільного віку і використовувати картографічні засоби як активний інструмент у процесі навчання. Основним висновком статті є те, що розвиток картографічних вмінь сприяє формуванню просторової компетентності учнів, що є важливим складником історичної компетентності [8].

Просторова компетентність є необхідною складовою загальних компетентностей учня, оскільки вона сприяє формуванню та розвитку предметно-історичної компетентності учнів. Розвиток просторової

компетентності дозволяє учням здобувати вміння та навички орієнтування в українському історичному просторі, а також розуміння взаємозв'язків між подіями та явищами в історії України [12].

Просторова компетентність передбачає здатність розуміти історичний контекст подій відносно географічного положення та територіальних змін. Учні засвоюють знання про географічне розташування подій і явищ в історії України, що дозволяє їм розпізнавати взаємозв'язки між різними регіонами та періодами часу. Вони навчаються читати та аналізувати історичні карти, архівні джерела, географічні атласи тощо [12].

В розвитку просторової компетентності учнів на уроках історії України можна виділити два основні етапи. Перший етап полягає у виконанні учнями вправ, які вчитель дає їм для здобуття необхідних знань та навичок. На цьому етапі формуються різноманітні навички, такі як уміння обирати карту за назвою, розрізняти різновиди історичних карт, користуватися легендою карти, визначати масштаб карти, локалізувати положення об'єктів тощо.

Другий етап передбачає виконання учнями завдань, спрямованих на формування практичних вмінь. На цьому етапі учні навчаються описувати історико-географічні об'єкти та події. Це допомагає учням усвідомити зв'язок між історією та географією, а також розвиває їхню вміння аналізувати та описувати просторові аспекти історичних подій.

Для успішного формування просторової компетентності важливо, щоб картографічні засоби навчання використовувалися як носії знань, а не лише для ілюстрації розповіді вчителя чи підручника. Це означає, що картографічні матеріали мають бути центральним елементом у процесі навчання. Тут можна нагадати про "Перше правило показу", яке було сформульоване радянським методистом Г. Годером: "Станьмо так, щоб не затуляти собою карту. Переконаймося в тому, що всі діти бачать не карті ті історико-географічні об'єкти, які вивчатимуться на уроці. З тією ж метою візьміть указку в ту руку, яка ближча до карти. Привчаймо до цього й дітей". Це правило нагадує нам про

необхідність активного залучення учнів до вивчення карт, сприяючи їхньому активному сприйняттю і аналізу історичної інформації [12].

Історія України – це дуже багата і складна галузь знань, яка вимагає від учнів не лише запам'ятовування фактів, а й розвитку аналітичних і критичних навичок. Для цього необхідним елементом є використання різноманітних методів і засобів навчання, зокрема історичних карт. Роль і значення історичних карт у викладанні історії України в 10–11 класах є надзвичайно важливими, оскільки вони дозволяють учням більш повно і системно уявити історичні процеси, що відбувалися на території України. Історичні карти не лише дають наочне уявлення про географічні аспекти історії країни, а й допомагають учням зрозуміти просторові зміни та їхній вплив на історію України [1].

Формування картографічних умінь учнів починається зазвичай у середній школі, коли вони вперше знайомляться з історичною картою. Цей процес спрямований на отримання базових знань, вмінь та навичок, необхідних для успішної роботи з історичною картою. Учні навчаються розрізняти історичні карти від географічних, розпізнавати символи та умовні позначення на карті, орієнтуватися на історичній карті, порівнювати її з географічною, а також знаходити та вказувати на карті місце певної події або історико-географічного об'єкта [8].

Цей процес навчання дозволяє учням розвивати просторову компетентність, візуальне сприйняття і аналітичні навички. Вони навчаються розуміти та інтерпретувати інформацію, представлену на історичній карті, і використовувати її для аналізу історичних подій та взаємозв'язків [8].

Завдання вивчення історії полягає в осмисленні минулого, отриманні знань самостійно. Історичні карти є важливим інструментом вивчення історії, оскільки дозволяють зрозуміти географічне положення подій, допомагають уявити масштаби наслідків історичних подій. Історичні карти дозволяють уявити масштаби подій, показати географічне положення територій, зрозуміти, загадка події одному куточку впливали на інші регіони. Вони дають візуальну картину

минулого, дійсно приймати всерйоз дозволяє виплутуватися зрозуміти сутність історичних подій та їх зв'язок між собою [5].

Історичні карти, використовувані на уроках історії України, виконують кілька важливих функцій, які можна охарактеризувати :

1. Інформаційна функція: Історичні карти служать для відтворення наочного зображення певного набору історичних відомостей. Вони надають інформацію про місцезнаходження та просторову організацію подій, територій та об'єктів, що пов'язані з історією України.
2. Ілюстративна функція: Історичні карти відображають основні події та явища на карті. Вони дозволяють візуалізувати та ілюструвати історичні процеси та події, що допомагає учням краще розуміти історичні зв'язки та динаміку.
3. Виховна функція: Використання історичних карт сприяє формуванню просторового мислення учнів та розширенню їхніх уявлень про рідну країну, її історію та події, що з нею пов'язані, в контексті світової карти. Це сприяє розвитку патріотичних почуттів та глибшому розумінню історичного спадку своєї нації [11].

Отже, історичні карти на уроках історії України виконують інформаційну, ілюстративну та виховну функції, сприяючи розумінню та аналізу історичних процесів через візуальне відображення просторової організації та зв'язків.[5]

Історична карта надає учням можливість візуально показати просторову географічну перспективу, конкретизувати їх уявлення про місце певної історичної події, її розміри. Вона сприяє розвитку логічного та абстрактного мислення учнів і дозволяє глибше розкрити та пояснити сутність подій [5].

Таким чином, використання історичних карт в навчальному процесі забезпечує ефективне формування історико-просторових уявлень учнів, допомагає їм легше усвідомити і зрозуміти просторовий контекст історичних подій та розуміти їх значення [5].

Для розвитку просторової компетентності учнів на уроках історії України важливо використовувати творчі завдання, які ставляться вчителем. Наприклад,

одним з таких завдань може бути вигадати умовний знак для позначення події, яка ще не має свого символу. Учні повинні виконати завдання, при цьому вчитель встановлює вимоги: графічне відображення умовного знаку повинно бути зрозумілим; сутність історичного об'єкта або події, яку цей знак символізує, має бути легко розпізнаваною [9].

Наступним етапом у формуванні просторової компетентності учнів є набуття досвіду створення власних картосхем та легенд до контурної карти як авторської інтерпретації історичного простору. Учні можуть створювати свої власні картографічні схеми, включаючи ключі, позначення та пояснення до подій на карті. Це дозволяє учням більш осмислено розглядати історичний простір, а також розвиває їх творчість та аналітичні навички [9].

Використання контурних карт на уроках історії України для учнів 10-11 класів у є необхідним елементом навчального процесу. Контурна карта - це картографічний інструмент, що відображає кордони територій та важливі географічні об'єкти без додаткових деталей. Використання контурних карт допомагає учням зосередитися на географічних змінах, пов'язаних з історичними подіями на території України протягом різних періодів[11].

Вивчення історії України в 10-11 класах вимагає комплексного підходу, який допомагає учням розуміти історичні події з точки зору географічного контексту. Використання контурних карт на уроках історії є необхідним елементом навчального процесу, оскільки вони допомагають учням розібратися у географічних змінах, розміщенні історичних об'єктів та розвитку національної території. Далі будуть розглянуті чотири основні компетентності, які розвиваються за допомогою контурних карт[11].

1. Географічна компетентність: Географічна компетентність включає розуміння географічних процесів, взаємозв'язків та впливу географічних факторів на історичні події. Використання контурних карт допомагає учням вивчати географічні зміни, розміщення об'єктів та кордонів на території України протягом різних історичних періодів. Учні вчать орієнтуватися на карті, розуміють географічні поняття, такі як рельєф,

річки, гори, моря, а також засвоюють навички використання картографічних джерел інформації. Володіння цими знаннями та навичками допомагає учням краще розуміти географічний контекст історичних подій.

2. Критичне мислення: Використання контурних карт стимулює розвиток критичного мислення учнів. Вони навчаються аналізувати та порівнювати розташування історичних об'єктів, територіальній устрій та кордони на різних етапах історії України. Цей підхід допомагає учням усвідомлювати взаємозв'язки між історичними подіями та їхнім просторовим контекстом. Вони навчаються аналізувати інформацію, робити висновки та аргументовано висловлювати свої думки. Критичне мислення є важливим елементом наукового стилю навчання і дозволяє учням розуміти історію України з більш широкої та об'єктивної перспективи.
3. Громадянська компетентність: Використання контурних карт сприяє розвитку громадянської компетентності учнів. Вони отримують знання про територію України, її розташування, границі та розвиток протягом історії. Ці знання допомагають учням усвідомити національну ідентичність, геополітичне положення країни та важливість збереження національного спадку та територіальної цілісності. Володіння такими знаннями покращує громадянську свідомість учнів і формує в них активну громадянську позицію.
4. Дослідницькі навички: Використання контурних карт спонукає учнів до розвитку дослідницьких навичок. Вони вчаться аналізувати джерела інформації, встановлювати зв'язки між різними фактами та подіями, висувати гіпотези та проводити дослідження для їх підтвердження або спростування. Володіння дослідницькими навичками допомагає учням самостійно здобувати знання, робити висновки та розвивати наукове мислення. Застосування цих навичок у процесі вивчення історії України з контурними картами сприяє формуванню наукового підходу до вивчення історичних подій[11].

Отже, використання контурних карт на уроках історії України для учнів 10-11 класів розвиває географічну компетентність, критичне мислення, громадянську компетентність та дослідницькі навички. Цей підхід допомагає учням глибше розуміти історичні події та їх просторовий контекст у науковому стилі навчання.

Один з головних аспектів використання контурних карт на уроках історії полягає в їхній здатності візуалізувати просторові зв'язки історичних подій. Карти надають учням можливість орієнтуватися у географічних змінах, розміщенні історичних об'єктів та розвитку національної території. Вони допомагають учням краще розуміти взаємозв'язки між історичними подіями та їхнім просторовим контекстом[13].

Крім того, використання контурних карт стимулює учнів до критичного аналізу та порівняння. Учні можуть відслідковувати зміни у розташуванні історичних об'єктів, територіальному устрої та кордонах на різних етапах історії України. Цей підхід сприяє розвитку їхнього критичного мислення, здатності аналізувати та узагальнювати інформацію [12].

Контурні карти також сприяють розвитку географічної грамотності учнів. Вони навчають дітей орієнтуватися на карті, розуміти основні географічні поняття та використовувати картографічні джерела інформації. Володіння цими навичками є важливим елементом громадянського освічення та сприяє формуванню повноцінної географічної свідомості. Використання контурних карт дозволяє учням активніше залучатися до вивчення історії України, робить уроки цікавішими та ефективнішими [12].

Використання таких творчих завдань та власних картографічних схем сприяє активному залученню учнів до процесу навчання, глибшому розумінню історичних подій та їх просторового контексту. Цей підхід може базуватися на методичних рекомендаціях з викладання історії та географії, а також на дослідженнях, що присвячені використанню картографічних методів у навчанні [9].

Використання контурних карт на уроках історії України для учнів 10-11 класів належить до важливих елементів навчального процесу з ряду причин.

По-перше, контурні карти допомагають візуалізувати просторові зв'язки історичних подій для учнів. Вони дозволяють зосередитися на географічних змінах, які супроводжували історичні події на території України в різні періоди. Це сприяє розумінню взаємозв'язків між історією та географією.

По-друге, використання контурних карт спонукає до розвитку критичного мислення учнів. Вони навчаються аналізувати та порівнювати розташування історичних об'єктів, територіальну структуру та кордони на різних етапах історії України. Цей підхід сприяє розвитку критичного мислення, здатності аналізувати та узагальнювати інформацію.

По-третє, контурні карти сприяють розвитку географічної грамотності учнів. Вони вчать дітей орієнтуватися на карті, розуміти основні географічні поняття та використовувати картографічні джерела інформації. Володіння цими навичками є важливим елементом громадянського освічення та сприяє формуванню повноцінної географічної свідомості.

1.2. Методи і прийоми аналізу та інтерпретації історичних карт

Історичні карти, засновані на достовірних джерелах та дослідженнях, дозволяють учням візуалізувати географію, регіони та історичні події України. У даному розділі досліджуються різні методи та прийоми, спрямовані на поліпшення уявлення учнів про історичні карти, а також на краще розуміння подій та процесів, що вплинули на формування сучасної України. Головною метою є розширення розуміння учнями значущості використання історичних карт як джерела інформації та ознайомлення їх з різноманітними методами та прийомами аналізу та розуміння картографічного матеріалу [15].

В ході дослідження акцентується увага на важливих аспектах, які сприяють кращому розумінню історичних карт. Учні вчаться розглядати карти з точки зору географічного розташування, меж територій, шляхів переміщення та інших

географічних аспектів, пов'язаних з історичними подіями. Окрім того, вони набувають навичок аналізу та інтерпретації картографічних зображень, розпізнавання символів, використання легенди, шкал та інших елементів карт.

Давайте розглянемо кожен із цих методів докладніше:

1. Метод порівняльного аналізу. Цей метод використовується для порівняння різних історичних карток з різних часових періодів. Наприклад, учні можуть порівняти карту України з XVIII століття з XX століття, побачити зміни на територіальному устрої.

2. Метод критичного аналізу. Цей метод використовується для оцінки достовірності та об'єктивності історичних карток. Учні повинні проаналізувати джерела, з яких отримано картографічні дані, оцінити їхню авторитетність та можливі спотворення.

3. Метод контекстуалізації. Цей метод передбачає розміщення історичних карток у контексті історичних подій та процесів. Учні повинні вивчити історичний контекст, у якому створювалися картографічні джерела, та зрозуміти, які фактори вплинули на їхнє створення [10].

Порівняльний аналіз одна із найважливіших методів вивчення історії у 10–11 класах. Цей підхід дозволяє учням використовувати історичні карти для порівняння таких аспектів історії, як події, процеси, регіональні зміни та політичні зміни. Завдяки порівнянню учні отримують більш глибоке уявлення про історичні події та їх вплив на розвиток України. У цьому розділі розглядаються основні методи та прийоми порівняльного аналізу історичних карток [5].

Метод порівняльного аналізу потребує систематичного та детального вивчення історичних карток, що відображають різні періоди та сторони української історії. Наприклад, порівнюючи карти Київської Русі та козацької доби, учні можуть виявити зміни у територіальних межах, суспільно-політичному порядку та соціально-економічному розвитку. Це дозволяє їм зрозуміти, які фактори сприяли зміні історичного контексту та сприяли формуванню України як держави [5].

Процес застосування методів порівняльного аналізу може включати кілька етапів. По-перше, учні повинні вибрати не менше двох історичних карт, які відображають певний період в історії України. Наприклад, учні можуть порівняти карти України різних епох, показуючи, чи змінювалася територія з часом.

По-друге підхід полягає в спостереженні паралелей і контрастів між вибраними картками. Учні можуть зосередитися на зміні кордонів, населення, адміністративного поділу, політичних пристрастей та інших речей. Наприклад, аналізуючи карти, учні можуть дізнатися, які території були придбані та які кордони в Україні з часом змінювалися.

По-третє – дослідити причини та наслідки змін, які спостерігаються на історичних картах. Учні вивчають політичні, соціальні та економічні причини, які призвели до змін у кордонах країни та організаційній структурі. Це дозволяє учням усвідомити контекст історичних подій та їх вплив на розвиток країни [2].

Прикладом застосування методу порівняльного аналізу є робота учнів щодо співставлення карт України до та після Другої світової війни. Учні можуть порівняти довоєнну карту із зазначенням кордонів автор адміністративного поділу з післявоєнною картою. Цей порівняльний аналіз допомагає учням зрозуміти геополітичні зміни, що відбулися під час війни.

Метод порівняльного аналізу історичних робіт є ефективним інструментом вивчення історії України у 10–11 класах. Цей метод дозволяє учням вивчати різні історичні карти, аналізувати зниклу інформацію. Порівняльний аналіз роботи допомагає учням отримати глибшу конструкцію історичних процесів, політичних зрушень розуміти взаємозв'язки між історичними подіями. У цілому нині метод порівняльного аналізу історичних робіт є потужним інструментом у розвиток критичного мислення [5].

У 10–11 класах, для вивчення історії України, необхідно використовувати метод критичного аналізу історичних карт, який є значним інструментом. Цей підхід дозволяє учням покращити свої когнітивні здібності, включаючи

аналітичні навички, критичне мислення та здатність оцінювати та інтерпретувати інформацію, представлену на картах, пов'язаних з історією [21].

Для ефективного використання методу аналізу історичних карток важливо навчити учнів визначати наміри картографів, їх політичні, ідеологічні та культурні установки, а також визначити можливі обмеження та помилки, пов'язані із застосуванням картографічних методів. Учням необхідно мати навички аналізу інформації та пошуку альтернативних джерел для перевірки її правдивості [1].

У ході вивчення історії України, учні можуть провести аналіз різних історичних карт, створених різними авторами або у різні періоди часу, виявити зміни та спотворення у поданні географічних об'єктів та меж територій. Вони здатні виявити вплив політичних подій та ідеологічних установок на утримання та тлумачення карт [1].

Метод критичного аналізу історичних карт використання цього методу дозволяє учням розвивати критичне мислення, аналітичні навички та здатність оцінювати та інтерпретувати інформацію, представлену на історичних картах. Цей метод спонукає учнів аналізувати картографічні джерела з урахуванням контексту, авторства, інтерпретації та можливих спотворень [5].

Для успішного застосування методу критичного аналізу історичних карт, важливо навчити учнів визначати намір картографа, його політичні, ідеологічні та культурні упередження, а також з'ясувати обмеження та можливі помилки, пов'язані з використанням картографічних методів. Учні повинні бути здатні критично оцінювати надану інформацію та шукати додаткові джерела для порівняння та перевірки достовірності [21].

Наприклад, при вивченні історії України учні можуть порівняти різні історичні карти, створені в різні періоди часу або різними авторами, і виявити зміни та перекручення, що могли статися у поданні географічних об'єктів або меж територій. Вони також можуть визначити, як політичні події або ідеологічні установки вплинули на зміст та інтерпретацію карт [21].

Використання методу критичного аналізу історичних карт дозволяє учням отримати більш об'єктивне та критичне уявлення про події, територіальні зміни та процеси в історії України. Цей метод допомагає розвивати критичне мислення, аналітичні навички та самостійність учнів, що є важливими компетенціями для їхнього подальшого навчання та життєвого успіху [15].

Слід відмітити, що у науковому середовищі історичні карти можна розподілити на головні та додаткові. Головні карти відображають всі суттєві явища та події, що сталися протягом певного періоду в хронологічній послідовності. До другої категорії відносяться вузькоспеціалізовані карти, які стосуються конкретних питань, таких як повстання чи війни. Важливо зазначити, що історичні карти не надають реалістичного зображення певної ситуації або події, а лише вказують місце, де ці події відбувалися [8].

Під час вивчення історії України в 10-11 класах, учні повинні мати вже розвинені навички роботи з картами, вміння їх читати та аналізувати. Вони мають чітке уявлення про географічне розташування України на карті та усвідомлюють, що ця країна є європейською державою з вигідним географічним і геополітичним положенням. Таке положення України зумовлює її активну участь у політичних та соціальних рухах, що відбуваються на її території [21].

Учні повинні розуміти, що географічне положення України забезпечує їй доступ до різних регіонів та ресурсів, а також визначає її роль у міжнародних відносинах. Вони повинні бути знайомі з географічними особливостями України, такими як рельєф, клімат, природні ресурси та інші фактори, що впливають на її розвиток і історичні процеси.

Для навчання історії України, карти можуть бути класифіковані за їх дидактичними особливостями. Існують розвиваючі карти, які за допомогою динамічного зображення формують історичне уявлення. Оглядові карти, з свого боку, надають інформацію про події та явища в рамках певного історичного моменту. Узагальнюючі карти стисло відображають основні події та явища в певному місці та періоді. Крім того, існують проблемні карти, які

концентруються лише на одному питанні політичного, господарського або суспільного характеру [17].

Під час вивчення історії України, передбачається, що учні 10-11 класів вже мають необхідні картографічні вміння та навички. Вони повинні володіти навичками читання та розуміння карт, а також чітко уявляти місце України на карті. Учні повинні бути здатними вибирати карту відповідно до її назви, розрізняти оглядові та тематичні карти, використовувати легенду для розуміння символів та позначень на карті, визначати масштаб карт, а також локалізувати положення об'єкта. Учні також повинні бути здатними описувати історичні об'єкти, що зображені на карті, або самостійно наносити ці об'єкти на контурну карту, розповідаючи про певну історичну подію чи явище, що пов'язане з ними [21].

Існують загальні принципи використання історичної карти в навчанні, які можна узагальнити наступним чином:

1. Карта або інші картографічні засоби повинні використовуватись на кожному уроці історії.
2. Використання карти є доцільним і необхідним на всіх етапах навчання: при вивченні нової теми, закріпленні та узагальненні вивченого, а також при перевірці знань та навичок учнів.
3. Разом із формуванням знань на основі карти, учні повинні вчитись користуватись різними типами картографічних посібників.
4. При переході від однієї карти до іншої важливо забезпечити послідовність або відповідність їхніх взаємозв'язків з загальною картою або хронологічними відношеннями.
5. Робота з настінними та настільними картами повинна відбуватися паралельно і координовано, якщо це можливо.
6. Регулярна робота учнів з контурною картою є постійною складовою домашніх завдань з історії, особливо з питаннями, пов'язаними з новою навчальною темою [21].

У старшій школі особливу увагу приділяють завданням, що спрямовані на локалізацію пам'яток культури та місць, пов'язаних з видатними постатями вітчизняної історії та культури. Крім того, важливим елементом формування та розвитку просторової компетентності учнів є набуття досвіду створення власних картосхем та легенд до контурних карт, що є авторськими інтерпретаціями історії України [8].

В сучасних підручниках історії, картографічний матеріал відіграє важливу роль у формуванні картографічної компетенції учнів. Завдяки компетентнісному підходу, підручники створюються з урахуванням потреб учнів та вчителів, поповнюються новими знаннями, формуються уміння, навички та ставлення до історії [5].

Картографічний матеріал в сучасних підручниках історії має суттєве значення для формування картографічної компетенції учнів. Включення детальних карт, схем, діаграм та інших графічних зображень допомагає учням розглядати історичні події та процеси з географічної перспективи, а також розуміти просторову організацію історичних фактів [14].

Початково, картографічний матеріал допомагає учням осмислити просторові зв'язки між історичними подіями. Карти демонструють географічне розташування подій, межі територій, зміни кордонів, шляхи поширення культурних впливів тощо. Учні можуть візуалізувати переміщення людей, військові походи, торговельні маршрути та інші географічні аспекти, пов'язані з історичними подіями. Це допомагає поглибити їхнє розуміння історії, розкриває просторовий контекст подій та допомагає зв'язати різні аспекти історичного дослідження [15].

По-друге, картографічний матеріал сприяє розвитку картографічної компетенції учнів. Вони навчаються аналізувати та інтерпретувати картографічні зображення, розпізнавати символи, використовувати легенду, шкали та інші елементи карт. Учні отримують знання про географічні проекції, координатні системи, масштаби та інші основні поняття картографії. Цей процес розвиває їхню здатність розуміти та використовувати картографічну інформацію

для аналізу історичних подій, робити висновки та формулювати аргументовані думки [15].

По-третє, картографічний матеріал сприяє формуванню географічної свідомості учнів. Вони навчаються орієнтуватися на карті, розуміють принципи географічного поділу світу, вивчають основні географічні поняття та зв'язки. Учні отримують уявлення про природні ресурси, рельєф, клімат, географічні особливості різних регіонів. Це сприяє розвитку їхньої географічної грамотності, формуванню свідомого ставлення до географічних проблем та повноцінного географічного світогляду [13].

Використання картографічного матеріалу у підручниках історії дозволяє історикам реалізувати комплексний підхід до вивчення історичних подій, який об'єднує історію та географію. Цей підхід сприяє розвитку картографічної компетенції учнів, розширює їхні знання про історію та географію, розвиває критичне мислення та географічну свідомість. Картографічний матеріал стає важливим інструментом для глибокого дослідження історичних подій та їх контексту [14].

Використання картографічного матеріалу у підручниках допомагає учням розуміти та інтерпретувати історичні події та процеси, відтворювати просторові зв'язки та локалізувати події, місця та пам'ятки на карті. Важливо, щоб вчителі мали достатні знання з основ картографії, зокрема про різні картографічні проєкції, способи передачі інформації на карті, а також практичні завдання, які можна виконувати з використанням карт підручника [5].

Даний розділ спрямований на розвиток у учнів навичок аналізу та розуміння історичних карт з метою формування критичного мислення та географічної свідомості. Використання різноманітних методів і прийомів аналізу картографічного матеріалу дозволяє розширити знання учнів про історію та географію, а також допомагає сформуванню повноцінних уявлень про історичні події та їх контекст.

Включення картографічного матеріалу у підручники з історії дозволяє історикам реалізувати комплексний підхід до вивчення історичних подій, що

поєднує історію та географію. Цей підхід сприяє розвитку картографічної компетенції учнів, поглиблює їхні знання про історію та географію, а також сприяє розвитку критичного мислення та географічної свідомості. Картографічний матеріал стає важливим інструментом для дослідження історичних подій та їх контексту.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що використання історичних карт та методів аналізу картографічного матеріалу має велике значення для формування глибокого розуміння історичних процесів та подій. Це допомагає учням розширити свої знання, розвиває їхні аналітичні та критичні навички, а також сприяє формуванню повного уявлення про минуле. Картографічний матеріал є важливим засобом, який сприяє глибшому осмисленню історії та впливає на формування історичної свідомості учнів.

РОЗДІЛ 2. Можливості використання онлайн-ресурсів для роботи з історичними картами

2.1 Огляд онлайн-ресурсів з історичними картами для використання на уроках історії: переваги та недоліки

Історична карта є надзвичайно цінним джерелом інформації для дослідження історії учнями. Вона не тільки надає статистичні дані, але й візуально відображає текстовий матеріал, допомагаючи учням краще уявити історичні події та їх зв'язки [20].

Під час роботи з історичною картою важливо встановлювати завдання, які спрямовані на порівняння, аналіз та узагальнення історичних фактів. Це допомагає учням розвивати критичне мислення, аналітичні навички та здатність до переформулювання інформації [20].

Один з підходів до роботи з історичною картою може полягати в порівнянні різних карт, що відображають один і той же історичний період. Учні можуть виявити відмінності у презентації інформації, границь держав, або змін у територіальних підрозділах протягом часу. Це дозволяє їм отримати більш повне уявлення про історичні події та їх вплив на карту [20].

Крім того, учні можуть аналізувати історичні факти, які представлені на карті, і узагальнювати їх. Вони можуть шукати зв'язки між різними подіями та розуміти, як вони впливають на територію, народи, культури тощо. Цей аналіз може допомогти учням формулювати загальні тези та розуміти вплив історичних подій на сучасний світ [20].

Окрім цього, важливо навчити учнів переформулювати історичну інформацію. Вони можуть перетворити числові дані на графіки або діаграми, а текстові описи перетворити на краткі ключові фрази. Це допомагає учням зосередитися на головних аспектах історії та зберегти важливі деталі [19].

Опрацювання наочності у процесі навчання історії може бути особливим видом пізнавальної діяльності, яка дозволяє гімназістам отримувати конкретні та повні уявлення про події та явища, що вивчаються на уроці.

Класифікація наочності:

1) справжні речові пам'ятки минулого (знаряддя праці, зброя, кістки, прикраси, гроші, предмети побуту та ін.);

2) образні засоби наочності (картини, портрети, репродукції, плакати, фото, карикатури, віртуальні екскурсії із застосуванням мультимедійних ресурсів, відеоматеріали);

3) умовно-графічні засоби (історична карта, таблиці, опорні конспекти, графіки, діаграми та ін.)[20].

На основі використання наочності може відбуватися формування та розвиток будь-якої із предметних компетентностей учнів.

Формування та розвиток умінь самостійно здобувати інформацію з поза текстових компонентів підручника, розповідати про історичні події та явища, відокремлювати упереджену інформацію від неупередженої та інших вмінь, що входять до складу інформаційної компетентності, може відбуватися на основі використання всіх видів наочного матеріалу. При цьому візуальна форма наочності, як особливого джерела інформації, більш яскрава, більш виразна, а отже, і більш прийнятна для учня, якому працювати з таким джерелом інформації набагато цікавіше, ніж з текстовим [18].

Однією з найважливіших базових картографічних навичок є здатність аналізувати та узагальнювати інформацію на історичних картах. Це включає виявлення історичних фактів та історико-географічних об'єктів, використання карти для визначення змін у розвитку історичних подій та встановлення причинно-наслідкових зв'язків між різними подіями та процесами, що обумовлені просторовим розташуванням. Здатність до аналізу та узагальнення інформації на історичних картах є важливим інструментом для розуміння історичних подій, територіальних змін і взаємозв'язків між географічними об'єктами та процесами [9].

Участь учнів у топонімічних дослідженнях є важливим аспектом вивчення історії. Поєднання мовних та історичних навичок сприяє розширенню сфери діяльності учнів при вивченні конкретних тем з історії України. Наприклад, учням можна запропонувати знайти на карті та записати назви племен, які колись проживали на території сучасної України. Це допомагає залучити учнів до активного пошуку історичної інформації та вдосконаленню їх знань про минуле.

Окрім того, розвиток просторової компетенції учнів сприяє кращому вивченню та аналізу різних історичних документів, джерел та досліджень, зокрема з використанням історичних карт. Уміння орієнтуватися в історичному просторі та сучасному світі набуває важливості, адже цифрові та онлайн-карти стають все більш поширеними джерелами інформації. Для розвитку цих навичок можна використовувати дидактичні ігри, які пов'язані з опрацюванням історичних або контурних карт[10].

Таким чином, вивчення топоніміки, робота з історичними картами та розвиток просторової компетенції є важливими елементами, які допомагають учням краще зрозуміти історичні події, географічний контекст та розуміння зв'язків між ними [10].

У сучасному світі використання онлайн-ресурсів стало необхідною частиною навчального процесу. Завдяки широкому доступу до Інтернету, учні мають можливість вивчати різноманітні джерела інформації, зокрема історичні карти, що відображають перебіг подій у минулому. Для учнів 10-11 класів, які вивчають історію України, онлайн-ресурси надають безліч можливостей для поглибленого вивчення теми та збагачення своїх знань [14].

Можливості використання онлайн-ресурсів для роботи з історичними картами:

Доступ до автентичних джерел: Онлайн-ресурси відкривають учням широкі можливості отримати доступ до автентичних історичних карт, які створені на основі документальних джерел та архівних матеріалів. Це означає, що учні можуть побачити реальні картографічні зображення, які відображають географічні дані історичних подій у відповідний період часу [8].

Автентичні історичні карти надають об'єктивну інформацію про географічне розташування та зміни, що відбулися протягом історичного періоду. Вони можуть містити детальну інформацію про межі держав, територіальні зміни, географічні особливості та інші важливі аспекти, пов'язані з історичними подіями.

Отримання доступу до таких автентичних джерел через онлайн-ресурси має декілька переваг. По-перше, вони дозволяють учням отримати прямий доступ до первинних джерел, що сприяє розумінню контексту та достовірності історичних карт. По-друге, це дає змогу учням вивчати історичні карти на своєму власному темпі та в будь-який зручний для них час. По-третє, використання онлайн-ресурсів збільшує доступність таких історичних карт для широкого кола учнів, незалежно від їх географічного розташування чи ресурсів у навчальних закладах [10].

Візуалізація історичних подій візуалізувати історичні події за допомогою картографічних матеріалів. Вони можуть роздивитися історичні карти, що відображають територіальні зміни, місця битв, подорожі видатних особистостей та багато іншого.

Візуалізація історичних подій на карті допомагає учням отримати більш конкретне уявлення про те, як протікав хід історичних подій і які території були залучені до цих подій. Вони можуть бачити зміни у межах держав, переміщення військ, маршрути експедицій та мандрівок, а також інші важливі аспекти, що стосуються конкретної історичної події [18].

Це сприяє кращому розумінню хронології подій, причинно-наслідкових зв'язків між ними та їх взаємозв'язку з географічним контекстом. Учні можуть відстежувати рухи та поширення історичних процесів на карті, що допомагає їм отримати візуальну інтерпретацію та засвоїти знання про історичні події більш ефективно [18].

Крім того, візуалізація історичних подій на карті сприяє активній партійній роботі учнів, обговоренню та порівнянню різних джерел інформації та спостережень. Вони можуть розробляти аналітичні навички, робити висновки та

ставити запитання на основі візуального матеріалу, що сприяє їх критичному мисленню та розвитку дослідницьких навичок [18].

Порівняння різних періодів:

З використанням онлайн-ресурсів учні мають можливість порівнювати історичні карти з різних періодів і вивчати зміни в політичних, соціальних та географічних кордонах на території України. Це дозволяє їм отримати глибше розуміння динаміки розвитку країни та впливу історичних подій на її територіальну структуру [7].

Порівнюючи історичні карти з різних епох, учні можуть спостерігати зміни в політичному устрої, адміністративному поділі, межах держав та інших важливих аспектах. Вони можуть побачити, як змінювалися кордони України протягом історії, які території входили до складу країни, а які були втрачені або придбані. Це дає їм змогу усвідомити вплив історичних подій, таких як війни, договори або революції, на територіальну структуру України [18].

Порівнюючи різні періоди на історичних картах, учні також можуть аналізувати зміни в соціальному складі населення, розподілі ресурсів, економічних особливостях та інших факторах, що впливають на життя людей на території України. Вони можуть спостерігати зміну міст та населених пунктів, розвиток промислових та сільськогосподарських регіонів, транспортну інфраструктуру та інші важливі аспекти.

Цей аналіз порівняння різних періодів допомагає учням розглянути історію України як неперервний процес змін і розвитку, а також зрозуміти, як минулі події впливають на сучасну географію та політику країни. Вони отримують можливість встановлювати зв'язки між різними епохами і аналізувати причинно-наслідкові зв'язки, що сприяє їх глибшому розумінню історії України. Взаємодія з іншими джерелами: Онлайн-ресурси часто надають можливість поєднувати історичні карти з іншими джерелами, такими як тексти, фотографії, аудіозаписи та відеоматеріали. Це дозволяє учням отримати комплексне уявлення про певний історичний період та збагатити свої знання різноманітними джерелами інформації [7].

Розвиток навичок картографії: Використання онлайн-ресурсів з історичними картами сприяє розвитку навичок картографії учнів, що є важливим компонентом їх географічної та історичної освіти [5].

Аналіз інтерактивних історичних карт допомагає учням навчитися читати та інтерпретувати картографічну інформацію. Вони вчаться розрізняти різні типи символів, кольорів та ліній на карті, розуміти їх семантику та значення. Це розвиває їх вміння аналізувати та сприймати велику кількість географічних даних, представлених на карті [5].

Окрім того, учні вчаться розуміти легенду карт, що містить ключові пояснення до символів та географічних об'єктів на карті. Вони навчаються інтерпретувати цю інформацію та використовувати її для зрозуміння географічного змісту карти [5].

Працюючи з історичними картами, учні також розвивають навички визначення масштабу. Вони вчаться розуміти, як відображаються розміри та відстані на карті, і як це співвідноситься з реальними об'єктами на місцевості. Це допомагає їм масштабувати та оцінювати просторові зв'язки між різними об'єктами на карті [5].

Крім того, робота з історичними картами сприяє розвитку орієнтаційних навичок учнів. Вони навчаються визначати напрямки, використовуючи компас або інші орієнтири на карті. Це дозволяє їм зорієнтуватися на карті та в просторі, розуміти взаємозв'язок між різними географічними об'єктами та їх положення на мапі. [5].

Всі ці навички картографії, розвинуті через роботу з онлайн-ресурсами з історичними картами, є цінними для учнів у розумінні географічних та історичних процесів, а також у подальшому навчанні та дослідженнях, пов'язаних з цими галузями знань. Загалом, використання онлайн-ресурсів з історичними картами надає учням 10-11 класів безліч можливостей для поглибленого вивчення історії України. Вони дозволяють візуалізувати та розуміти історичні події, порівнювати різні періоди, взаємодіяти з різними джерелами та розвивати навички картографії. Такий підхід сприяє більш

глибокому розумінню історії та стимулює активну участь у навчальному процесі [7].

Виконуючи завдання з використанням онлайн-ресурсів з історичними картами, учні розвивають свою зорову пам'ять, не лише запам'ятовуючи розташування об'єктів, але й розуміючи їхнє місцезнаходження відносно градусної сітки, берегової лінії, річок та інших елементів. Це сприяє розвитку логічного мислення, яке ефективніше, ніж просте механічне запам'ятовування [21].

Також робота з історичними картами тренує та розвиває моторно-сенсорну пам'ять, коли учні виконують завдання, які включають зафарбовування об'єктів та підписування їх назв. Це сприяє розвитку їх моторики та вміння контролювати рухи під час виконання завдань. [21].

Крім того, виконання картографічних робіт допомагає учням розвивати картографічні навички, які є важливими для всебічного розвитку та майбутньої професійної діяльності. Вони вчаться працювати з картографічними інструментами, аналізувати та інтерпретувати географічні дані, розуміти співвідношення між просторовими об'єктами [21].

Виконання картографічних робіт також сприяє розвитку дисциплінованості, уважності, точності та акуратності учнів. Вони навчаються виконувати завдання згідно з певними правилами, зосереджуватися на деталях та досягати точних результатів [21].

Згідно з проведеними дослідженнями, практично в усіх сучасних шкільних курсах з географії є широкий спектр методичних та дидактичних можливостей для впровадження картографічної складової в навчальний процес. Це стає можливим завдяки наявності змістовно багатих навчальних матеріалів, таких як сучасні підручники, атласи, посібники, довідкова література, засоби наочності, періодичні видання та інші ресурси [21].

Також варто зазначити, що використання сучасних інформаційних технологій, таких як комп'ютерні програми, інтерактивні картографічні ресурси та онлайн-інструменти, розширює можливості навчання картографії. Вони

дозволяють створювати інтерактивні вправи, географічні ігри, віртуальні екскурсії, а також досліджувати реальний географічний матеріал з використанням цифрових карт [21].

Уроки історії можуть стати більш захоплюючими та пізнавальними завдяки використанню онлайн-ресурсів з історичними картами. Ці ресурси надають учням можливість вивчати та розуміти історичні події у контексті їхнього географічного розташування, розвиваючи при цьому їхні навички аналізу, критичного мислення та вміння працювати з візуальними джерелами.

Огляд онлайн-ресурсів з історичними картами для використання на уроках історії:

Google Earth: є потужним онлайн-ресурсом, що надає доступ до інтерактивних історичних карт та аерофотознімків. Учні можуть відкрити вікно в минуле та досліджувати зміни, які відбулися протягом років.

Цей інтерактивний підхід до вивчення історії за допомогою Google Earth стимулює учнів до активного навчання. Вони можуть самостійно досліджувати історичні матеріали, робити порівняння з різними джерелами та розвивати навички критичного мислення. Використання Google Earth дозволяє учням побачити історію в контексті географічного середовища, що сприяє кращому розумінню та запам'ятовуванню матеріалу. (Додаток А)

Крім того, Google Earth також може бути використаний для створення власних проєктів. Учні можуть створювати свої власні картографічні проєкти, досліджувати історичні події та надавати свої висновки та аналізи на основі географічних даних.

Приклад: Під час вивчення Голодомору в Україні у 1932-1933 роках, вчитель може показати учням інтерактивну історичну карту, де виділені регіони, що найбільше постраждали від голоду. Учні можуть досліджувати ці регіони, переглядати фотографії, зближувати карту для деталізації та порівнювати дані з іншими ресурсами.

Europeana: Europeana є онлайн-платформою, яка збирає та надає доступ до цифрових ресурсів, включаючи історичні карти. Учні можуть

використовувати цей ресурс для ознайомлення з історичними картами Європи та України. Однією з основних можливостей Europeana є доступ до великої кількості цифрових ресурсів, включаючи історичні карти. На платформі представлені картографічні матеріали з різних періодів історії, що охоплюють різні регіони Європи, включаючи Україну. Вони можуть бути використані для вивчення територіальних змін, політичних подій, міграційних рухів та інших історичних аспектів.

Історик може скористатися Europeana для пошуку конкретних історичних карт, що стосуються певного періоду чи події. Вони можуть бути використані як ілюстрації під час лекцій або вивчення конкретних тем. Наприклад, під час вивчення Другої світової війни, історик може знайти історичну карту, яка показує територіальні зміни після війни або розміщення стратегічних об'єктів. Це дозволить учням краще зрозуміти важливі аспекти конфлікту та його наслідки. Крім того, Europeana також надає доступ до інших цифрових матеріалів, таких як фотографії, архівні документи, малюнки та аудіозаписи. Це дозволяє історика розширити навчальний матеріал та зробити його більш різноманітним і захопливим для учнів. (Додаток Б)

Приклад: Під час вивчення Другої світової війни, вчитель може запросити учнів дослідити колекцію історичних карт на Europeana, які відображають територіальні зміни в Європі під час війни. Учні можуть порівнювати карту до та після війни, аналізувати територіальні зміни та їх вплив на Україну. Крім того, за допомогою Europeana учні можуть побачити фотографії, що відображають реальні умови життя на фронтах та вдома під час війни. Вони можуть розглядати ці фотографії, аналізувати деталі та робити висновки про соціальні та економічні наслідки війни на населення.

Додатково, вчитель може знайти архівні документи, такі як листи, діловодство або військові документи, що стосуються Другої світової війни. Ці документи можуть бути використані для вивчення політичних рішень, стратегій військового командування та думок та почуттів людей, які жили в той час. (додаток В)

Загалом, використання Europeana надає можливість учням побачити історію через живі джерела та візуальні матеріали. Це робить уроки більш цікавими та запам'ятовуваними, допомагає учням краще зрозуміти події та розвиває навички аналізу та критичного мислення.

David Rumsey Map Collection: Цей онлайн-ресурс містить велику колекцію історичних карт з усього світу, включаючи карту України. Учні можуть досліджувати цю колекцію, використовуючи різні фільтри та інструменти, що надаються на веб-сайті. Для проведення досліджень та аналізу різних аспектів історії через картографію. Веб-сайт надає різні фільтри та інструменти для навігації та візуалізації карт, що дозволяє здійснювати детальне дослідження територій, політичних змін, культурних розвитків та інших історичних аспектів.

На сайті David Rumsey Map Collection ви зможете шукати конкретні історичні карти за допомогою пошукової функції або фільтрів, таких як регіон, період, автор чи тема. Наприклад, при вивченні історії України ви можете вибрати фільтр "Україна" та переглядати карту, що стосується певного історичного періоду чи події.

Одним з корисних інструментів, доступних на сайті, є можливість порівнювати різні карти, що дозволяє візуально виявляти зміни у географічному зображенні протягом часу. Ви можете порівняти різні видання карт або дивитися, як змінювалися кордони, території чи інші деталі на різних картах.

Крім того, David Rumsey Map Collection надає можливість детального зближення та перегляду карт високої якості, що дозволяє виявити навіть найдрібніші деталі на карті. Ви можете досліджувати географічні особливості, топографію, назви міст, річок, гірських хребтів та інші деталі, які допоможуть вам краще розуміти історичний контекст та географічну ситуацію у певний період. (додаток Г)

Приклад: Під час вивчення історії України, вчитель може використовувати ресурс David Rumsey Map Collection для дослідження історичних карт України з різних часових періодів. Учні можуть вивчати зміни в адміністративному поділі, кордони та політичну ситуацію України на різних

етапах її історії. Попросити учнів дослідити різні карти з різних періодів України, які доступні на сайті. Учні можуть вивчати зміни кордонів, окуповані території, переміщення військ та інші аспекти конфлікту. Після цього, учитель може поділити учнів на групи і надати кожній групі карту, пов'язану з певною подією. Учні мають дослідити цю карту, виявити важливі місця та військові дії, а також зробити презентацію про свою обрану тему. (Додаток Г)

Використання онлайн-ресурсів з історичними картами на уроках історії в 10-11 класах має численні переваги, оскільки надає учням можливість вивчати та розуміти історичні події на основі візуального матеріалу. Особливо у 11 класі, де вивчаються більш складні теми та періоди історії, використання цих ресурсів може допомогти учням зрозуміти та запам'ятати складність територіальних змін, переміщень та геополітичних взаємозв'язків.

Основні висновки щодо цих ресурсів такі:

1. Візуальна підтримка: Історичні карти надають учням візуальне уявлення про географічні зміни, події та процеси, що відбувалися у минулому. Вони допомагають учням краще розуміти географічний контекст історичних подій.

2. Можливість порівняння: Завдяки онлайн-ресурсам учні можуть порівнювати різні історичні карти, спостерігати зміни в границях, населенні, політичних структурах тощо. Це дозволяє їм бачити залежності та трансформації у часі.

3. Інтерактивність: Багато онлайн-ресурсів з історичними картами надають можливість зближувати, переглядати деталі, змінювати шари та фільтри. Це дозволяє учням активно взаємодіяти з матеріалом, самостійно досліджувати його та знаходити важливу інформацію.

4. Доступність та оновлення: Онлайн-ресурси з історичними картами зазвичай доступні в будь-який час та з будь-якого місця, що робить їх зручним інструментом для уроків історії. Крім того, такі ресурси можуть бути оновлені та доповнені новими матеріалами згідно зі змінами досліджень та розуміння історії [6].

Незважаючи на переваги, використання онлайн-ресурсів з історичними картами також має деякі недоліки:

1. Залежність від інтернет-підключення: Для використання онлайн-ресурсів необхідне доступне та стабільне підключення до Інтернету. Відсутність інтернету може обмежити доступ до цих ресурсів.

2. Вірогідність помилок: Якщо онлайн-ресурси не мають достатньої перевірки та оновлення, можуть виникати неточності або помилки в інформації, що міститься на карті. Важливо перевіряти надійність джерела перед використанням.

3. Застосування технології: Використання онлайн-ресурсів може вимагати додаткового навчання та володіння технологічними навичками для вчителя та учнів. Необхідно забезпечити належну підготовку та підтримку для успішного використання цих ресурсів на уроках історії [6].

Уроки історії з використанням онлайн-ресурсів з історичними картами можуть стати більш цікавими та взаємодійними для учнів. Вони надають можливість активного дослідження історичних подій, порівняння та аналізу географічних змін. Проте, важливо бути критичним до джерел інформації та забезпечити належну підготовку для ефективного використання цих ресурсів [14].

Використання онлайн-ресурсів з історичними картами на уроках історії в 10-11 класах є цікавою та захоплюючою інновацією, яка має значну кількість переваг. Завдяки цим ресурсам учні можуть отримати доступ до багатшарових та візуально привабливих інструментів, що допомагають їм краще зрозуміти та аналізувати історичні події, сприяють глибшому осмисленню географічного контексту та допомагають засвоїти складні теми [8].

На уроках історії в 10-11 класах, коли вивчаються складні періоди та події, використання онлайн-ресурсів з історичними картами відкриває широкі можливості для історико-географічного аналізу. Це дозволяє учням бачити географічні зміни, переміщення народів, розширення та занепад імперій, а також їх вплив на історичні події. Використання таких ресурсів стимулює активну

участь учнів у процесі навчання, розвиває їх аналітичні навички та критичне мислення. Використання онлайн-ресурсів з історичними картами відкриває перед учнями нові можливості для вивчення історії та сприяє їх глибокому розумінню історичних подій у географічному контексті [8].

2.2. Приклади використання онлайн-ресурсів на уроках історії

Сьогодні, коли технології проникають у всі аспекти нашого життя, використання інтернет-ресурсів на уроках історії стає все більш важливим і цінним. В онлайн-форматі використання карт минулого може бути ефективним та захоплюючим способом викладання історії держави учням 10-11 класів.

За допомогою історичних карт можна створювати візуальні уявлення географічних розташування, територіальних змін та переміщень, які допомагають зрозуміти взаємозв'язок між місцями, часом та подіями. З онлайн-ресурсами ви можете отримати доступ до різноманітних матеріалів, а також до історичних карт, що охоплюють різні періоди історії України [6].

Використання таких ресурсів у процесі викладання історії може допомогти викладачам створити інтерактивне навчальне середовище та допомогти учням активніше брати участь у навчальному процесі.

Комбінування історичних карт з електронними ресурсами дозволяє підвищити ефективність навчання та розвинути учнів навички роботи з цифровими технологіями, а також поглибити розуміння історії України. Давайте вивчимо ці приклади та розширимо нашу інформацію про застосування онлайн-ресурсів з картами минулих епох у процесі навчання історії [7].

1. Використання історичних карт на спеціалізованих веб-сайтах: Ви зможете знайти веб-сайти, спеціалізовані на наданні доступу до інтерактивних історичних карт, які дозволяють відобразити територіальні зміни, політичні події, місця битв та інші важливі історичні факти.

Ці веб-сайти надають учням можливість взаємодіяти з картами шляхом зумування, перегортання шарів, вибору конкретних подій для відображення та

багато іншого. На таких веб-сайтах можна знайти інтерактивні карти України, де ви зможете відобразити різні історичні періоди та дослідити зміни, що відбулися на території України протягом різних епох. Ви також зможете знайти інтерактивні карти Європи, які дозволять вам вивчати територіальні зміни, політичні та культурні події, що відбувалися на континенті протягом різних історичних періодів [3].

Ці веб-сайти зазвичай надають багато інструментів та функцій, які дозволяють вам взаємодіяти з картами і досліджувати історичні факти. Ви зможете змінювати масштаб, відображати шари даних, встановлювати фільтри та вибирати певні події або періоди для відображення на карті. Такі ресурси надають велику кількість інформації та допомагають учням краще розуміти історичні процеси та їх зв'язок з географічним контекстом [3].

Historical Map Chart

Завдання: Розділіть учнів на групи і дайте кожній групі історичний період (наприклад, Аналіз історичної карти міжнародного становища Радянської України.)

Використовуючи історичну карту, яка відображає міжнародне становище Радянської України протягом певного періоду, виконайте наступні завдання: Визначте кордони Радянської України на карті та позначте їх. Знайдіть та позначте на карті сусідні країни, які межували з Радянською Україною протягом цього періоду. Дослідити, які держави були союзниками Радянської України, а які були її опонентами. Позначте ці держави на карті. Нехай кожна група дослідить цей період та створить інтерактивну карту, використовуючи Historical Map Chart. Вони повинні показати територіальні зміни, місця важливих подій та інші значущі деталі. Потім групи можуть презентувати свої роботи перед класом. (Додаток Д)

2. Використання географічних слів на карті: Деякі онлайн-карти дозволяють використовувати географічні слої, що демонструють зміни в межах країни протягом різних історичних епох. Ви можете показати учням, які

території контролювала Україна в різні періоди, або відобразити політичні зміни після відокремлення від СРСР.

Завдання: Попросіть учнів розглянути географічні зміни в Україні протягом різних періодів (наприклад, Директорія УНР. Друга світова війна тощо). Вони повинні використати **Google Earth**, щоб показати ці зміни, додавши маркери, шари та інші географічні елементи на карті. Учні можуть обговорити причини цих змін та їх вплив на історію України. (Додаток А)

3. Дослідження подій на карті: Запропонувати учням використовувати онлайн-карти для дослідження конкретних історичних подій є відмінним способом покращити їх розуміння контексту історії. Використання цих карт дозволяє учням візуалізувати місця, пов'язані з важливими історичними подіями, такими як повстання, революції або війни. Онлайн-карти надають можливість знайти місця битв, поселень, місця проведення конференцій та інші історично значущі місця..

Учні обирають конкретну історичну подію, наприклад,. Перша світова війна Вони використовують онлайн-карту, таку як Histography (це інтерактивний ресурс, який пропонує унікальну візуалізацію історичних подій за допомогою інтерактивної лінійної картки часу. Цей ресурс надає можливість користувачам досліджувати конкретні події, місця та періоди історії України та інших країн. Лінійна картка часу: Histography працює на основі лінійної картки часу, яка візуалізує події в хронологічному порядку. Користувачі можуть прокручувати картку часу вліво або вправо, щоб відшукати певні історичні періоди або події. Інтерактивність: Ресурс Histography є інтерактивним, що дозволяє користувачам взаємодіяти з карткою часу. Вони можуть натискати на певні події, місця або періоди, щоб отримати більше інформації про них.) або історичні картографічні ресурси, щоб знайти місця проведення конференцій, стратегічних об'єктів, розділових ліній та інших важливих місць, пов'язаних з цією подією.(Додаток Е)

Учні створюють презентацію або звіт, в якому вони розповідають про знайдені місця на карті та пояснюють їх роль у контексті історичних подій.

4. Використання атласів та картографічних додатків: Застосуйте онлайн-атласи або картографічні додатки, які надають докладну інформацію про різні історичні події, війни, зміни кордонів та інші географічні аспекти. Учні можуть вивчати ці дані і створювати свої власні картографічні проекти. Наприклад: Учні обирають певну епоху або період історії України, наприклад, ХХ століття. Вони використовують онлайн-атлас або картографічний додаток, які містять дані про населення, для візуалізації демографічних змін, таких як міграція, розселення та інші динаміки.

Учні аналізують дані та географічні зміни, щоб зрозуміти вплив цих факторів на історію та розвиток України.(Додаток Е)

5. Використання онлайн-інтерактивних ресурсів: Ви можете використовувати онлайн-інтерактивні ресурси, які поєднують історичні факти з картографією, наприклад, історичні гри або платформи, де учні можуть створювати свої власні історичні мапи.

"Valiant Hearts: The Great War" (Серця героїв: Велика війна).

Завдання: Використовуйте гру " "Valiant Hearts: The Great War" (Серця героїв: Велика війна). " для дослідження Учні можуть відтворити історичні події, яка розповідає про долі кількох персонажів під час першої світової війни. Гра пропонує цікавий сюжет, детально прорисовані місця та події того часу. Учні мають грати у гру, одночасно досліджуючи факти та історичні деталі, пов'язані з подіями першої світової війни. Вони можуть відповідати на питання, виконувати завдання або збирати додаткову інформацію, щоб отримати більш повне уявлення про історичний контекст гри. (додаток Є)

Використання онлайн-ресурсів з історичними картами на уроках історії України у 10-11 класах може дати значний приріст знань учням та вчителям. Такі ресурси можуть допомогти учням глибше зрозуміти історичні події, їх географічний контекст та взаємозв'язки між ними. Їхня діяльність сприяє удосконаленню розуміння географічних об'єктів та набуттю навичок проведення досліджень.

Застосування карт минулого на заняттях сприяє графічному уявленню просторових характеристик історичних подій, що надає навчальному процесу більшої привабливості та інформативності.

Загалом, використання онлайн-ресурсів з історичними картами дозволяє учням активно залучатися до процесу навчання, сприяє їхньому критичному мисленню та допомагає засвоїти матеріал більш ефективно дають шанс на інтерактивне та захоплююче навчання, що відкриває можливості для учнів глибшого розуміння історії України та її взаємозв'язку з оточуючим світом [14].

Одним із найголовніших завдань учителя історії сьогодні є формування в учнів уявлень про розміщення тих чи інших об'єктів на карті, що у свою чергу передбачає закріплення у пам'яті учнів певних географічних назв, знань щодо розміщення тих чи інших об'єктів чи явищ на карті. Свідоме сприйняття навчального матеріалу учнем, уміння орієнтуватися за картою неможливе без знань певної географічної номенклатури [9].

Використання історичних карт на уроках Історії України в 10-11 класах дозволяє учням розглядати суспільні явища в контексті їх розвитку та конкретно-історичних умов певного періоду. Це допомагає установлювати зв'язки між історичними подіями та явищами з різними епохами, а також орієнтуватися в науковій періодизації історії та використовувати її як засіб для кращого розуміння історичного процесу. Використання історичних карт також сприяє поглибленню знань та розвитку аналітичних навичок учнів при вивченні конкретних тем, де застосовується картографічний метод наочності.

РОЗДІЛ 3. Розробка вправ та завдань з використанням історичних карт на уроках історії України в 10–11 класах

Використання історичних карт на уроках історії України в 10-11 класах є ефективним засобом поглибленого вивчення історичних подій та їх географічного контексту. Це дозволяє учням краще розуміти геополітичні зміни, вплив географії на розвиток країни та стратегічні рішення військових конфліктів. Використання історичних карт стимулює активну роботу з джерелами, аналітичні навички та критичне мислення учнів [15].

Використання історичних карт є невід'ємною частиною навчання історії. Карти допомагають учням краще розуміти географічний контекст історичних подій, з'ясувати зв'язки між різними територіями, а також сприяють засвоєнню матеріалу. На уроках історії України для 10-11 класів використання контурних карт історичних подій та об'єктів стає важливим елементом навчального процесу.

Метою використання історичних карт є активізація пізнавальної діяльності учнів, розвиток їх аналітичних навичок та критичного мислення. Це дозволяє учням більш глибоко зануритися у світ минулого, розуміти історичні процеси та залучатися до активної дискусії [11]

Ці завдання допоможуть учням краще запам'ятати географічне розташування подій та об'єктів, розглянути взаємозв'язки між різними історичними подіями та розвинути навички аналізу та класифікації історичної інформації.

Методична структура уроку в школі передбачає кілька етапів, включаючи поліпшення опорних знань, перевірку домашнього завдання, мотивацію учнів, усвідомлення змісту та послідовності практичних дій, самостійну роботу учнів, підбиття підсумків та оголошення домашнього завдання. Використання історичних карт може бути впровадженою на кожному з цих етапів [13].

На уроках історії України, історичну карту можна використовувати для поліпшення опорних знань, перевірки домашнього завдання, мотивації учнів та

вивчення нового матеріалу. Карта може допомогти учням краще розуміти тему шляхом візуального представлення географічного контексту історичних подій. Вона також може бути використана для закріплення теоретичних знань та навичок, або як засіб контролю під час самостійної роботи учнів [21].

В старших класах, історична карта є важливим засобом оцінки знань та вмінь учнів, і вона включається у багато самостійних та контрольних завдань на уроках історії України. Таким чином, історична карта стає необхідним елементом навчального процесу, який допомагає учням краще розуміти історію України шляхом візуального сприйняття географічних аспектів історичних подій [21].

На уроках історії України можна використовувати різноманітні методи роботи з картою, зокрема:

1. Використання карти як джерела знань, де учні вивчають інформацію, подану на карті, і аналізують історичні факти та події. Учні можуть вивчати інформацію, подану на карті, і аналізувати історичні факти та події. Наприклад, використовуючи карту України з позначеними межами державних утворень, учні можуть досліджувати історичні події, такі як утворення Українська Держава гетьмана П. Скоропацького . Завдання може полягати у встановленні послідовності та зв'язків між подіями, які відображені на карті.
2. Заповнення контурної карти Учні самостійно позначають на карті географічні об'єкти, події або іншу історичну інформацію. Наприклад, учні можуть заповнити контурну карту встановлення УСРР 1919 рік , позначивши міста, річки, гори, визначні місця тощо, а також відображаючи події, такі як битви, революції або відомі історичні діячі.
3. Робота в групах з великими оглядовими настінними картами, де ставиться проблемне завдання, і учні спільно вирішують його, демонструючи результати на історичній карті. Наприклад, учні можуть досліджувати міграційні потоки населення в Україні протягом історичних періодів, визначаючи їх причини та наслідки. Результати досліджень можуть бути

візуалізовані на історичній карті, де групи показують свої висновки та аналізують дані.

4. Використання картонного шаблону (бліцкарту) для роботи на дошці або в зошитах учнів, що дозволяє наносити відповідні позначки та записи на карту. Наприклад, учні можуть позначити на карті місця битв або рухів армій, а також вказати великі історичні події, такі як підписання актів незалежності України.
5. Метод "живої карти", де на історичній карті використовуються різноманітні аплікації або моделі для візуалізації історичних подій та процесів.
6. Заповнення контурних карт під час контролю знань, коли учні показують свої знання, позначаючи на карті відповідні елементи. Наприклад, вчитель може дати учням контурну карту України без позначених міст, річок або географічних об'єктів, і учні повинні правильно позначити їх, демонструючи свої знання про географію країни.
7. Виконання проблемних завдань та відображення їх результатів на історичній карті. Наприклад, учні можуть аналізувати наслідки Голодомору 1932-1933 років і позначити на карті регіони, які найбільше постраждали від голоду.
8. Моделювання історичних подій чи ситуацій на контурній або історичній карті, що допомагає учням краще розуміти хід подій та їх взаємозв'язки.
9. Опис та прогнозування історичних подій за допомогою карти, дозволяючи учням аналізувати та передбачати розвиток історичних процесів. Наприклад, учні можуть розглянути політичну ситуацію в Україні під час Другої світової війни та розташування фронтів, а потім обговорити можливі варіанти розвитку подій і відобразити їх на карті [13].

Викладені вище приклади становлять лише фрагменти широкого спектру вправ та методів роботи з картами, які можуть бути успішно використані на уроках історії України для учнів 10-11 класу.

Ці методи допомагають зрозуміти та запам'ятати історичні події, розвивають географічну та історичну обізнаність учнів та сприяють активному залученню до процесу навчання.

В практиці викладання історії в школі використовуються різні методи роботи з історичною карткою:

а) Прийом "пожвавлення" карти за допомогою апікацій і умовних знаків допомагає виділити необхідні елементи та зосередити увагу учнів на них. Наприклад, можна використати хрестиками із двох шабель для позначення міст, де відбувалися великі битви у козацькі часи.

б) Прийом комбінованої роботи з декількома картами передбачає використання кількох карт для уточнення певних подій. Наприклад, карта походів козаків на турецькі землі може доповнюватися схемами окремих подій або битв.

в) Прийоми роботи з контурними картами зазвичай застосовуються рідше в допоміжній школі через складність для учнів такого роду роботи та труднощі з вибором відповідних карт і завдань до них. Однак, виконання доступних завдань дозволяє учням осмислити і закріпити матеріал. Зазвичай контурна карта заповнюється поступово, на ряді уроків по темі. Спочатку учитель проводить роботу в класі, потім учні самостійно працюють з картами на уроці чи вдома, з подальшою перевіркою та виправленням помилок. Важливо уникати простого копіювання карт з підручника чи атласу, а замість цього стимулювати учнів до самостійного мислення та розуміння географічного контексту подій [5].

Застосування контурних карт на уроках історії створює можливості для активного навчання, дослідницької роботи та колективного обговорення. Вчитель разом із учнями буде вивчати та аналізувати історичні події, встановлювати зв'язки між ними та розкривати важливі аспекти історичного розвитку України [19].

Запропоновані вправи та завдання розширяють знання учнів про географічний контекст історії України, сприятимуть розвитку аналітичного мислення та критичного осмислення історичної інформації. Вони нададуть

можливість учням активно досліджувати та аргументовано обговорювати історичні факти та процеси, що збагатить їхнє розуміння історії України.

1. Завдання з маршрутами: Учні отримують контурну карту з певними місцями історичного значення. Вони повинні скласти маршрут, який об'єднає ці місця. Учні мають обговорити причини включення цих місць до маршруту та пояснити їх історичне значення. Ця вправа сприяє розвитку аналітичних навичок учнів, дозволяє їм краще розуміти взаємозв'язки між різними історичними об'єктами та подіями.
2. Завдання з послідовністю подій: Учні отримують контурну карту з певними історичними подіями. Вони повинні правильно встановити послідовність цих подій, розмістивши їх у відповідних місцях на карті. Ця вправа допомагає учням краще розуміти хронологію подій та взаємозв'язки між ними.
3. Завдання з класифікацією: Учні отримують контурну карту з позначеними різними об'єктами або подіями. Вони повинні класифікувати ці об'єкти за певними критеріями, наприклад, за періодом часу, до якого вони відносяться, за тематикою, за значенням тощо. Учні мають обговорити свої вибори та пояснити їх обґрунтування. Ця вправа сприяє розвитку критичного мислення та здатності учнів класифікувати та категоризувати історичні об'єкти [19]..

Вправи з використанням контурних карт історичних подій на уроках історії України для 10-11 класів є цікавим та ефективним інструментом навчання. Вони сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку їхнього аналітичного мислення та критичного осмислення історичних подій.

Користуючись різноманітними онлайн-ресурсами та літературою, які мають історичні карти, вчителі історії можуть створювати цікаві вправи та завдання для учнів. Такі завдання допоможуть учням сприйняти історичну інформацію більш конкретно та візуалізувати події, що вивчаються [19].

Ось кілька прикладів :

"Мапа битв": "Мапа битв" може бути цікавим та корисним ресурсом для вивчення історичних подій, зокрема битв, в різних періодах історії. На сьогоднішній день існує кілька різноманітних он[лайн-ресурсів, які надають доступ до таких історичних карт [8].

Один з прикладів цього типу ресурсів - інтерактивна мапа, де можна відшукати та дослідити різні битви, їх локації та контекст. На такій мапі можна знайти детальні відомості про кожну битву, включаючи дату, учасників, важливі події та наслідки. Це дозволяє учням отримати уявлення про просторовий аспект конфліктів і більш глибоко зрозуміти їх значення в контексті історії [8].

Учні обирають одну історичну битву, прикладі воєнних дій на території України в період 1914-1917 років. і створюють історичну карту, на якій позначають розташування військ та хід битви. Вони аналізують вплив географії на стратегію та результати битви, а також обговорюють її значення у відповідний період історії України.

Мета завдання: Дослідити воєнні дії на території України протягом 1914-1917 років, проаналізувати географічні фактори, військові стратегії та наслідки битв, а також зрозуміти їх значення у відповідний період історії України.

Кроки виконання завдання:

1. Вчителю необхідно підготувати матеріали про воєнні дії на території України в 1914-1917 роках. Для цього можна скористатись підручниками з історії, додатковими джерелами, електронними ресурсами або літературою.

2. На початку уроку вчитель вступає до теми, надає контекст та важливі факти про воєнні дії на території України в період 1914-1917 років. Він пояснює їх значення в історії України та відповідність географічним умовам.

3. Учні обирають одну історичну битву або воєнну операцію, наприклад, карту «Чортківська наступальна операція Української Галицької Армії». чи Карпатську операцію, і розпочинають дослідження. Вони мають зібрати інформацію про розташування військ обох сторін, хід битви, важливі події та наслідки.

4. За допомогою онлайн ресурсів, таких як історичні карти або віртуальні екскурсії, учні створюють історичну карту, на якій позначають розташування військ та важливі події. Вони можуть використовувати спеціальні програми або онлайн інструменти для створення карт.

5. Після створення історичної карти учні аналізують вплив географії на стратегію та результати битви. Вони обговорюють, які фактори географії, такі як рельєф місцевості, річки або ліси, вплинули на хід битви та стратегію військ.

Для виконання цього завдання можна скористатися таким онлайн ресурсом, як:

ArcGIS Online - це потужна платформа для створення, редагування та аналізу інтерактивних карт. Цей онлайн-ресурс надає доступ до широкого спектру географічних даних та інструментів, які можна використовувати для вивчення історичних подій та територіальних змін [8]. (Додаток Ж)

Учні можуть активно взаємодіяти з платформою, створюючи свої власні історичні карти. Вони можуть відтворювати шляхи подорожей, маршрути військових операцій або переміщення населення, розташування битв та важливих подій, аналізувати зміни в територіальному розмаїтті протягом різних історичних періодів [8].

Завдання "Перетин епох" є захоплюючим та пізнавальним способом вивчення історії України для учнів 10 класу. Це завдання дає можливість порівняти дві різні історичні епохи і зрозуміти зміни, які відбулися в територіальній організації, національному складі, політичній структурі та інших аспектах України [19].

Загальною метою цього завдання є розвиток критичного мислення учнів, їх здатності аналізувати історичні події та розуміти їх значення для розвитку України. Вона сприяє активній участі учнів у процесі навчання, розширює їх світогляд та поглиблює знання про історію своєї країни.

Кожна епоха в історії України має свої особливості, визначається великими подіями та процесами, які вплинули на долю нашої країни. Через порівняння цих

епох, учні зможуть зрозуміти зміни, що відбулися на протязі років, і оцінити їх значення для розвитку України.

У цьому завданні використовується історичні карти, які дають можливість візуалізувати територіальні зміни, виявити розташування важливих об'єктів, рух військ та зміни політичної структури. Це допомагає учням краще розібратися у складних історичних процесах та їх впливу на сучасну Україну.

Крім того, завдання "Перетин епох" сприяє розвитку аналітичних навичок учнів, їх здатності порівнювати та аргументовано обговорювати історичні факти та події. Воно стимулює самостійне мислення, дослідницькі здібності та творчий підхід до вивчення історії.

Під час виконання завдання, учні будуть активно співпрацювати, обговорювати та аргументовано висловлювати свої думки щодо змін, які відбулися в Україні протягом різних історичних епох. Це сприятиме формуванню їх критичного мислення, розширенню світогляду та поглибленню знань про історію України.

Для виконання цього завдання можна скористатися онлайн ресурсами, такими як:

1. Historical Maps Online Збірка історичних карт, які можна використати для порівняння територіальних змін та аналізу історичних подій. можливість створювати власні карти, додавати межі країн та відображати їх зміни протягом історичних епохдозволяє створювати власні карти з використанням доступних історичних матеріалів.(Додаток 3)

2. Historypin Цей ресурс дозволяє користувачам ділитися історичними фотографіями та історіями на інтерактивній карті. Учні можуть досліджувати різні місця та події в історії України, переглядати старі фотографії та дізнаватися більше про них.(Додаток І)

3. ArcGIS Online Це платформа для створення та редагування інтерактивних карт. Вона надає доступ до широкого спектру географічних даних і інструментів аналізу. Учні можуть створювати свої історичні карти,

досліджувати шляхи та території подорожей, аналізувати зміни територіального розмаїття тощо. (Додаток Й)

Використання історичної карти разом з інтернет ресурсами має велике значення для формування у учнів просторової уяви про історичні процеси. Вона є джерелом інформації, яка відображає особливості розвитку людства у минулому. Завдяки історичній карті можна відкрити взаємозв'язки в історичному процесі та розуміти суспільно-політичні, економічні та культурні зв'язки [19].

Отримання знань про історичну карту означає не лише засвоєння її символіки та вміння розпізнавати кордони держав і місця визначних подій, але й розвиток здатності бачити за цими умовними позначками живу історичну дійсність, розуміти соціально-політичні, економічні та культурні зв'язки між ними [19].

Використання історичних карт у поєднанні з інтернет-ресурсами має значний вплив на формування просторової уяви учнів про історичні процеси. Широкий доступ до цих ресурсів у мережі дозволяє учням детальніше вивчати географічний аспект історії, візуалізувати зміни та зв'язки, розуміти розташування подій і взаємозв'язки між ними. Використання інтернет-ресурсів також надає учням можливість проводити додаткові дослідження та отримувати більше інформації про історичні події та об'єкти.

Ця комбінація історичних карт із інтернет-ресурсами сприяє розвитку критичного мислення, аналітичних навичок та здатності обґрунтовано висловлювати свої думки. Учні вчаться критично оцінювати та порівнювати різні джерела інформації, робити висновки та аналізувати історичні дані. Використання історичних карт з сучасними технологіями дозволяє учням глибше розуміти історичні процеси та стимулює їх активність та зацікавленість у вивченні історії.

ВИСНОВКИ

Історична карта якнайкраще підходить, щоб в умовній формі показати певні часово-просторові конструкти та розміщення, сполучення і зв'язки історичних подій та явищ. Вона дозволяє розкрити динаміку подій і процесів.

Використання історичних карт допомагає учням розвивати просторову уяву та навички аналізу географічних даних. Вони навчаються читати та розуміти картографічні символи, визначати місцезнаходження і взаємозв'язки різних подій.

Особливу ефективність має робота учнів із застосуванням карт, що пов'язують вивчений учнями матеріал у попередньому класі з матеріалом, що вивчається в поточному навчальному році, оскільки дозволяє чіткіше простежити зв'язок між історичними явищами і процесами, вивчення яких розділено навчальними курсами по класах.

Просторова компетенція є невід'ємною частиною компетентного підходу до навчання і є важливим елементом розвитку історичної свідомості учнів. Ефективний розвиток просторової компетенції дозволяє учням розуміти історичний простір, визначати, розпізнавати й успішно розв'язувати різні історичні проблеми, що виникають у конкретних історичних ситуаціях.

У процесі вивчення історії України історичні карти відіграють важливу роль у розвитку просторової компетенції учнів. Вони є джерелом для поглиблення та закріплення історичних знань. Особлива актуальність використання історичних карт проявляється у старших класах (10-11 класи).

Практична робота з історичною картою за типом і метою уроку може бути побудована також як урок узагальнення й систематизації знань. Можливі, звичайно, інші форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроці. Усе залежить від конкретної мети і змісту діяльності учнів. Із власної практики зауважу, що робота з історичною картою захоплює учнів не тільки завдяки самостійному її характеру, але й завдяки присутності в такій роботі ознак пошуку та елементів дослідницького змісту.

Історичний матеріал постійно потребує локалізації. Одна велика настінна карта на кожному уроці виставлена в кабінеті для огляду. Вона виконує функцію помічника у потрібний момент, а інколи й просто так. Часто на перервах учні просто так або ж заради гри розглядають карту, тим самим мимоволі в їх свідомість проникає різна навчальна інформація.

Настінні карти використовуються мною в ході фронтальної роботи з усім класом, а історичні атласи краще підходять для індивідуальної та групової роботи. Одночасно використовую настінну карту та роздавальний матеріал (зменшена копія настінної карти). Атласи відіграють роль довідкового посібника. Вони полегшують виконання домашніх завдань.

Історичну карту зазвичай використовую на початку уроку – як відправний пункт для роздумів, як введення до теми уроку, як ілюстрація до подорожі у часі. Скориставшись картою на початку уроку, обов'язково повертаюсь до неї в кінці – вона сприймається учнями на іншому рівні розуміння. Історична карта є добрим помічником під час ознайомлення з новим матеріалом. Не менша роль карти і на завершальній стадії пояснення, коли йде закріплення отриманих знань.

Використання онлайн-ресурсів в сучасному навчанні стає все більш поширеним і знаходить своє місце і в області вивчення історії. Особливо важливим і корисним є їх використання для роботи з історичними картами. Історична карта має великий потенціал як джерело інформації та інструмент аналізу подій минулого. Але завдяки доступності та розширеним можливостям онлайн-ресурсів, процес роботи з історичними картами стає ще більш ефективним і захоплюючим.

Онлайн-ресурси дозволяють порівнювати різні історичні карти, що допомагає учням аналізувати зміни в географічних межах та розвитку подій. Вони можуть спостерігати за динамікою змін та розуміти причинно-наслідкові зв'язки. Використання історичних карт у поєднанні з інтернет-ресурсами є необхідною складовою навчання історії. Вони сприяють формуванню просторової уяви, розвитку аналітичних та критичних навичок учнів, а також поглибленню їх розуміння історичних подій та процесів. Цей підхід стимулює

активність та інтерес учнів до вивчення історії та сприяє кращому засвоєнню матеріалу.

Використання онлайн-ресурсів дозволяє включати в навчальний процес найновіші дані та дослідження. Це допомагає учням розуміти сучасні тенденції та вплив минулих подій на сьогодення.

Отже, історична карта, як і інші засоби навчання, покликана сприяти розв'язанню завдань уроку. Організація роботи з історичною картою на уроках історії вчить учнів самостійно переносити знання в нову ситуацію, бачити нові функції знайомих предметів і головне – доповнювати знання та уявлення про історичні події елементами просторових структур. Потенціал історичних карт та їх практичного застосування на уроках історії дуже великий і до сьогоднішнього дня ще повною мірою не використовується. Особливо великим є потенціал карт, що на сьогодні можна використовувати завдяки Інтернету. Особливістю цих карт є їхній мультимедійний характер. Інформатизація навчального процесу призвела до створення електронних історичних атласів, функції яких в ідеалі поступово наближаються до функцій багаторівневих геоінформаційних систем, де рівні визначаються не лише територіальною ієрархією, а й методичним супроводом, що радикально змінює роботу учнів з цим видом наочності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Монографії та статті

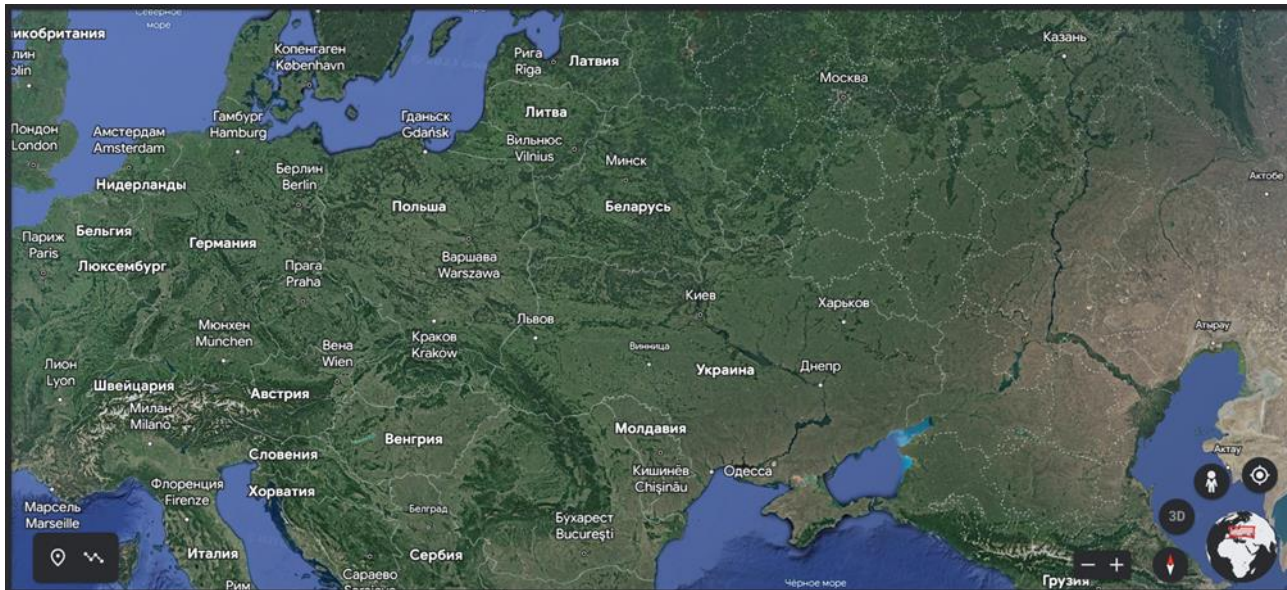
1. Баханов К. Лабораторно-практичні роботи у викладанні історії: К., Генеза, 1996. 208 с.
2. Баханов К. Традиції та інновації в навчанні історії в школі: Дидактичний словник-довідник.: Запоріжжя, Просвіта, 2002. 108 с.
3. Баханов К.. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі: Монографія / К. О. Баханов – Запоріжжя: Просвіта, 2000. – 160 с.
4. Єфімова В. Історія: Методичні рекомендації щодо проведення навчальної практики: Х., Вид. група «Основа», 2004. 144 с.
5. Історико-просторові уявлення та причинно-наслідкові зв'язки як складові історичних знань учнів допоміжної школи.
<https://uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/24845>
6. Нетеча С. Використання аудіовізуальних та мультимедійних засобів на уроках історії. Історія України. 2006. № 10. С. 13.
7. Охредько О. Історія та комп'ютер. Історія в школі. 2001. №5. С.22 – 24.
8. Свідерський Ю. Мультимедійні засоби у формуванні просторової компетентності учнів на уроках історії. URL:
<http://5.58.42.136:8080/bitstream/123456789/4771/3/sviders.pdf>
9. Третьякова О. Картографічні вміння як складник просторової компетентності. URL:
<https://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/5426/1/Tretyakova.pdf>
10. Фрейман Г. Формування аксіологічної компетентності на уроках історії України в 11 класі. Історія в школах України. 2007. №6. С. 13 – 14.
11. Хінева А. Формування основ компетентностей учнів у процесі історії. Історія України. 2010. № 43. С. 7 – 9.
12. Циганок В. , Харченко С., Лавецька О. Формування предметно-історичних компетентностей студентів у процесі вивчення історії України. URL:
<http://www.lviv-forum.inf.ua/save/13->

27.MapChart www.mapchart.net

Додатки

Додатки А

Google Earth

Джерело : <https://earth.google.com/web/@50.99770131,27.74292765,188.1315244a,2877932.37939835d,35y,-0.00000663h,2.46146267t,0r>

Europeana

Carta delle zone battute dalla artiglieria nemica durante la 2. quindicina di maggio 1918

europena19141918:agent/d9c85a3b8ecf9b6ca3e56e0dda856201

Europeana 1914-1918

2: Carta dimostrativa del sistema di protezione del commercio negli oceani Atlantico ed I...

europena19141918:agent/19e1dad2ee669d0d7788044b0bd0c2c0

Europeana 1914-1918

Gefangenschaft in Sibirien zwischen 1915 und 1920

Europeana 1914-1918

An accurate map of his majesty's province of, taken from actual surveys of all the inhabit...

Blanchard, Joseph (17...-18..? ; colonel). Cartographe; Langdon, Samuel (17...-18..? ; révérend). Cartographe; Jefferys, Thomas...

National Library of France

Raphael Venth und seine

Europena 1914-1918

13: Azione della F. A. M. contro Great Yarmouth (2 e 3 11. 1914) : (carta strategica gene...

europena19141918:agent/79e891b95667243571f885d93b4af89f

An accurate map of his majesty's province of, taken from actual surveys of all the inhabit...

Blanchard, Joseph (17...-18..? ; colonel). Cartographe; Langdon, Samuel (17...-18..? ; révérend). Cartographe; Jefferys, Thomas...

National Library of France

FRAD043_042 Henry-Maurice Régent, soldat de la Grande guerre

Europeana 1914-1918

Джерело : <https://www.europeana.eu/en/search?view=grid&query=2%20world%20war%20map&page=3>

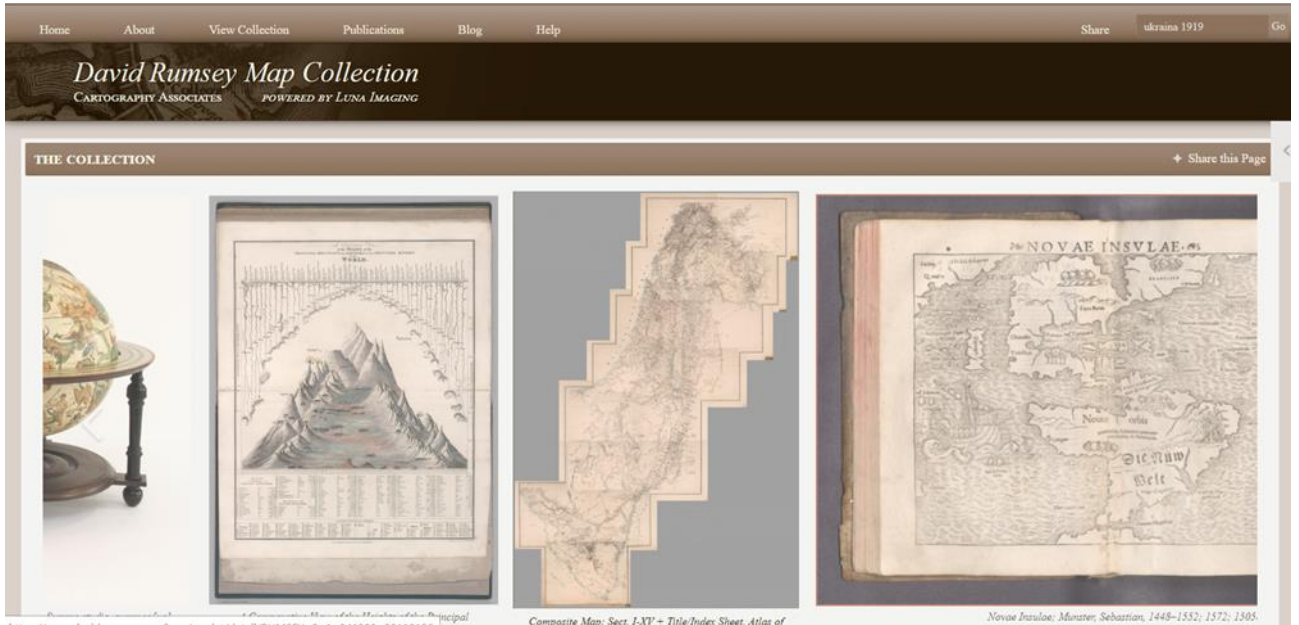
Europeana

☰ europeana HOME COLLECTIONS STORIES

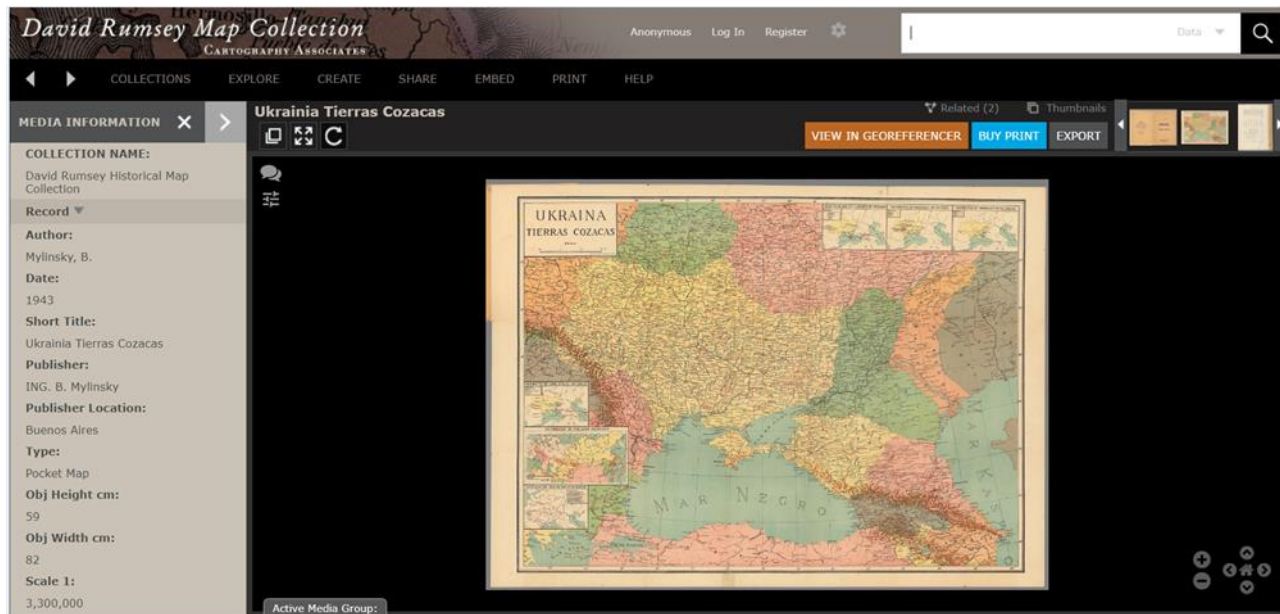
 <p>The prestige of Italy in the world. Petrucci, Antonio Luce Institute</p>	 <p>The Western Front National Library of Israel</p>	 <p>Soldaat Louis Philippaerts en diens schoonbroer Alfons Peelaerts in de Grootte Oorlog Europeana 1914-1918</p>	 <p>Einsatzplanung Weltbild Austrian National Library</p>
 <p>Im Führerhauptquartier Weltbild Austrian National Library</p>		 <p>Besprechung bei Polizei-Einsatz im Bacher-Gebirge</p>	

Джерело : <https://www.europeana.eu/en/search?view=grid&query=2%20world%20war%20map&page=4>

David Rumsey Map Collection

Джерело : <https://www.davidrumsey.com>

David Rumsey Map Collection (мапа України 1943року)

Джерело : <https://www.davidrumsey.com/luna/servlet/detail/RUMSEY~8~1~318984~90087925:Ukrainia-Tierras-Cozacas?sort=Pub List No InitialSort%2CPub Date%2CPub List No%2CSeries No&qvq=q:ukraina;sort:Pub List No InitialSort%2CPub Date%2CPub List No%2CSeries No;lc:RUMSEY~8~1&mi=2&trs=5>

Historical Map Chart

The screenshot displays the 'Historical Map Chart' interface. On the left is a control panel for a map titled 'Europe - World War II'. The panel includes a circular thumbnail of the map, a subtitle '(November 1938, right after the First Vienna Award)', and a note: 'More WWII maps will be added in time, depicting different time periods'. Below this, 'Step 1' instructions state: 'Select the color you want and click on a country on the map. Right-click to remove its color, hide, and more.' The control panel features a 'Select color:' dropdown menu with a green color selected, a 'Tools...' button, a 'Show country names:' toggle switch, and buttons for 'Background:', 'Border color:', and 'Borders:'. There are also links for 'Advanced...', 'Shortcuts...', and 'Scripts...'. 'Step 2' instructions state: 'Add a title for the map's legend and choose a label for each color group. Change the color for all countries in a group by clicking on it. Drag the legend on the map to set its position or resize it. Use legend options to change its color, font, and more.' This section includes a 'Legend title' input field, a 'Legend options...' dropdown, and a table with 'Color' and 'Label' columns. The table contains one entry with a red color swatch and the label 'території РСРС'. On the right side of the map, there are buttons for 'UI', 'Home', 'Refresh', and 'Zoom Mode'. The map itself shows Europe with several countries highlighted in different colors: a large red area covering the Soviet Union and parts of Eastern Europe, a purple area covering Poland and Czechoslovakia, and a green area covering France. A legend in the top left of the map area shows three colored squares with their corresponding labels: red for 'території РСРС', purple for 'території Польщі', and green for 'території Франції'.

Джерело : <https://historicalmapchart.net/index.html>

Histogrammy

Джерело : <https://histography.io>

"Valiant Hearts: The Great War" (Серця героїв: Велика війна).

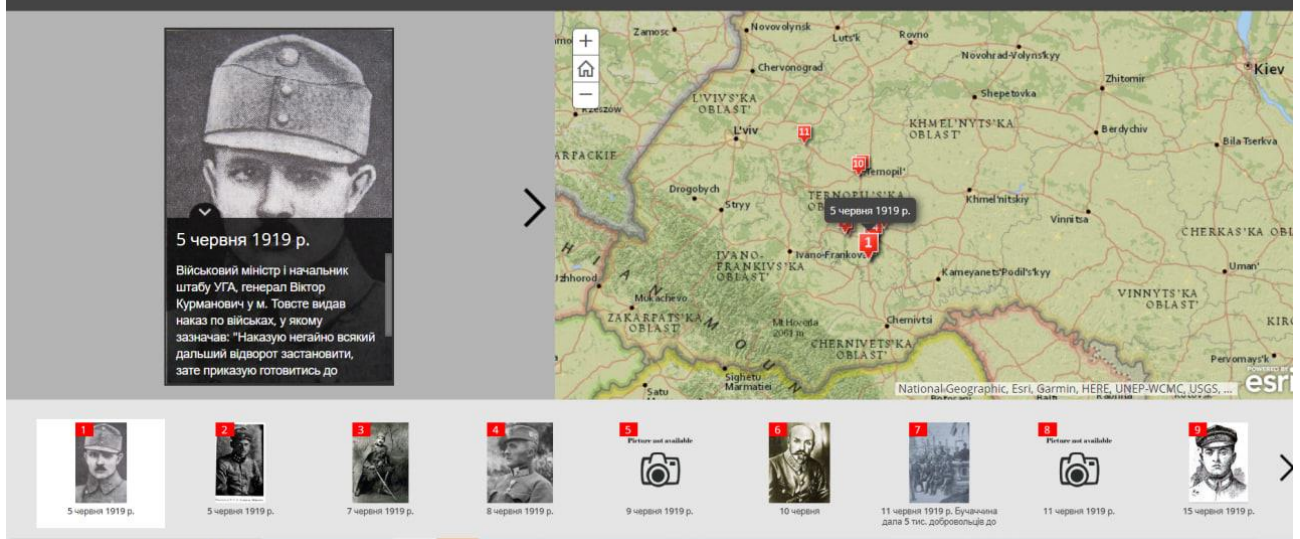

Джерело : https://uk.wikipedia.org/wiki/Valiant_Hearts_The_Great_War

ArcGIS Online -

Чортківська наступальна операція Української галицької армії (УГА) MagneticOne Municipal Technologies

Електронна карта в інтерактивному режимі відтворює події наступальної військової операції Української Галицької Армії (УГА), здійсненої в період з 7 по 28 червня 1919 року як однієї з найважливіших наступальних операцій, що здійснила Галицька армія під час польсько-української війни в Галичині 1918—1919.

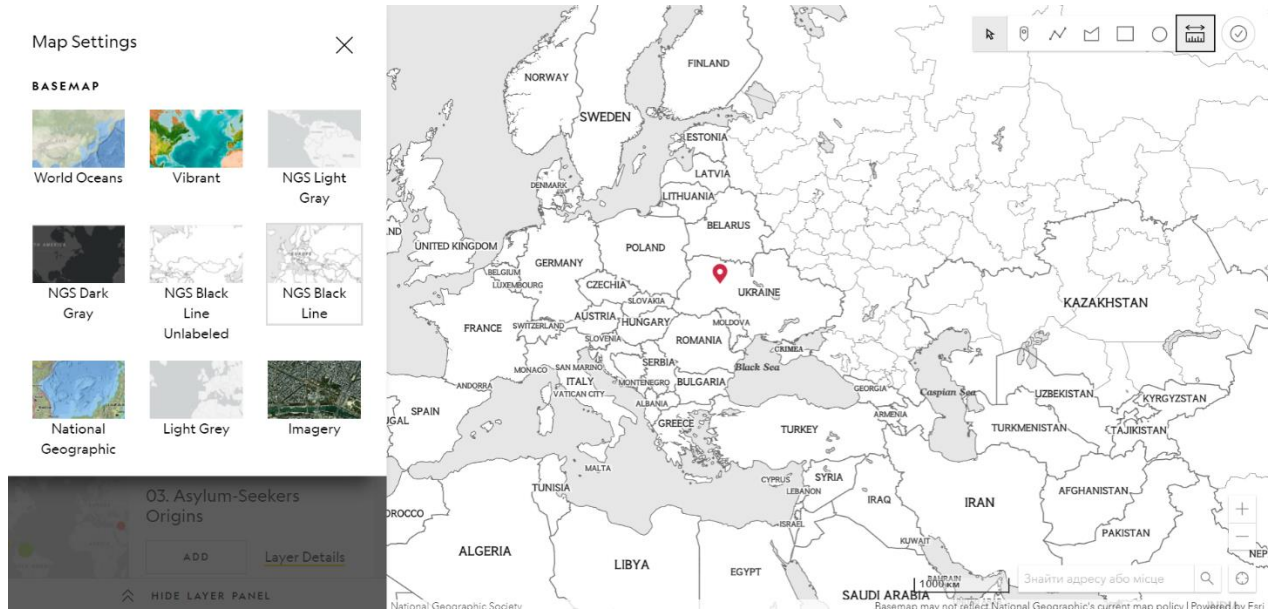
The map shows the Chortkiv region in Ukraine, with various oblasts labeled: L'viv's'ka, Ternopil's'ka, Khmel'nyts'ka, Ivano-Frankiv's'ka, Zakarpats'ka, and Chernivets'ka. A timeline at the bottom of the map displays key events:

- 1. 5 червня 1919 р. (Portrait of a soldier)
- 2. 5 червня 1919 р. (Portrait of a soldier)
- 3. 7 червня 1919 р. (Portrait of a soldier)
- 4. 8 червня 1919 р. (Portrait of a soldier)
- 5. 9 червня 1919 р. (Camera icon, Picture not available)
- 6. 10 червня (Portrait of a soldier)
- 7. 11 червня 1919 р. Бульварна дала 5 тис. добровольців до (Portrait of a soldier)
- 8. 11 червня 1919 р. (Camera icon, Picture not available)
- 9. 15 червня 1919 р. (Portrait of a soldier)

5 червня 1919 р.
Військовий міністр і начальник штабу УГА, генерал Віктор Курманович у м. Товстеві видав наказ по військах, у якому зазначав: "Наказую негайно всякій дальший відворот застановити, зате приказую готувитись до

Джерело : <https://www.arcgis.com/apps/MapTour/index.html?appid=567510b8e93c4559b7071d84a654c73f>

Historical Maps Online

Джерело : <https://mapmaker.nationalgeographic.org/map/34fbe543aa654484b>

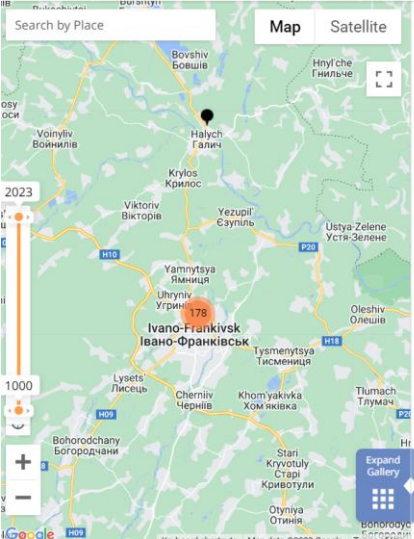
[7eb9c814553dbcc/edit](https://mapmaker.nationalgeographic.org/map/34fbe543aa654484b7eb9c814553dbcc/edit)

Historypin

Historypin

Show me: Most Popular

Search by Place

Map Satellite

Ivano-Frankivsk
Фабрика виробів з алебастру на околицях Станиславова

24

Galych, Railway Station

24

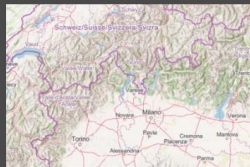
Navigation icons: About, Share, Discussion Forum, Start a Collection

Джерело <https://www.historypin.org/en/explore/geo/48.985595,24.725526,10/bounds/48.703167,24.400743,49.26643,25.05031/date/1000:2023/paging/1>

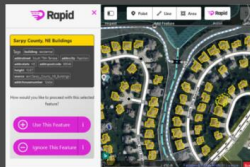
ArcGIS Online

Вивчення Живого атласу світу ArcGIS

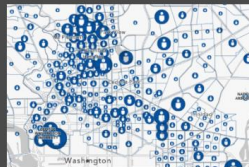
Живий атлас світу ArcGIS – це основна колекція географічної інформації з усього світу. Він включає карти, додатки та шари даних для підтримки вашої роботи.

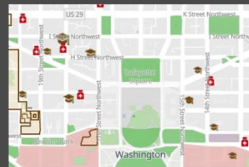
OpenStreetMap (with Relief)

Rapid editor for OpenStreetMap

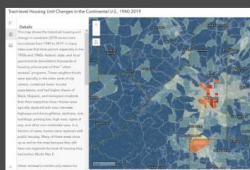
Census 2020 Atlas of Redistricti...

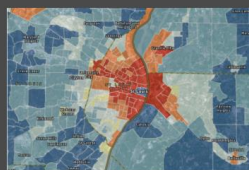
OSM Live (North America)

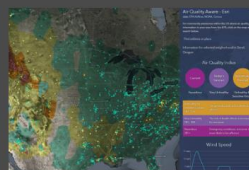
OpenStreetMap Vector Basemap

Tract-level Housing Unit Chang...

Tract-level Housing Unit Chang...

Air Quality Aware

Джерело : <https://www.arcgis.com/home/index.html>